

Az iskolai rituálék és nevelési jelentőségük.

Egy iskola példája alapján.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	3
2.	Elméleti háttér	4
2.1	A mimetikus kultúra és rituáléi	4
2.2	Az írástudás megjelenésével járó átmenet.....	6
2.3	Rituálék újrafelfedezése	7
2.4	A témával foglalkozó szakirodalom áttekintése.....	12
2.4.1	Magyar nyelvű forrás	13
2.4.2	Német nyelvű forrás	15
2.5	Az iskolai rituálékról.....	18
3.	A kutatási téma.....	21
3.1	Vizsgálati módszerek	21
3.1.1	Dokumentumelemzés	22
3.1.2	Résztvevő megfigyelés.....	22
3.1.3	Kérdőív.....	24
3.1.4	Interjú	25
4.	A vizsgálat helyszínének bemutatása	26
5.	A vizsgálat.....	27
5.1	Az iskola pedagógiai programjának elemzése.....	27
5.2	Kutatási kérdések	30
5.2.1	Hogyan jelennek meg az oktató-nevelő munkában a rituálék?	31
5.2.2	Milyen a diákok hozzáállása az iskolai ünnepekhez?	34
5.2.3	Hogyan változik a rituálék jelenléte az egyes életkorokban?	36
6.	Összegzés	38
7.	Felhasznált Irodalom	39
8.	Mellékletek.....	41
8.1	Táblázatok	41
8.2	Jegyzőkönyv a megfigyelésekről	43
8.3	Kérdőív.....	47

1. Bevezetés

A témaválasztásom okát egy egyetemi kurzusra készített dolgozat ihlette, amit a rituálékról írtam. Abban egy kis fejezetet kapott az iskolai rituálék témaköre, mivel azonban megfogott a téma úgy döntöttem, komolyabb munkát szentelek neki. A szakirodalmi háttér kidolgozása során kezdett csak igazán érdekelni, hogy mindez miként jelenik meg a valóságban. A dolgozatomban szereplő két német kézikönyv többek között motivációm alapjául szolgáltak, mivel módszereiket tekintve hasonlóképpen dolgoztak, mint én a kutatásom során. Felkeltette a figyelmem az általuk leírtak, és úgy gondoltam érdemes lenne megvizsgálni, hogy egy hazai iskolában miként működnek a rituálék. A dolgozatom hermeneutika jellegű kutatás empirikus adatokkal kiegészítve. A vizsgálatom legfőképpen résztvevő megfigyelés volt, amit kiegészítettem dokumentumelemzéssel, interjúval és kérdőívvel. A céloom egy átfogó kép alkotása volt a rituálék megjelenéséről és szerepéről egy adott iskolában. A témában rejlő kutatási lehetőségeknek a sokszínűsége miatt természetesen tisztában vagyok azzal, hogy számos más dolgot is vizsgálhattam volna, akár több iskolában összehasonlítva az eredményeket. Azonban úgy gondolom, ez a tanulmány alapjául szolgál majd a további kutatásaimnak, amiket a témában szeretnék végezni.

2. Elméleti háttér

A rituálék szerepe napjainkban egyre inkább fontos momentummá vált. Leginkább a posztmodern tudomány felfogás és életérzés megközelítéseiben nyernek új értelmet, valamint a mai neveléstudomány is egyre gyakrabban foglalkozik a témával, többféle megközelítésben. De fontos tudni, hogyan jutottunk el a mai kultúrafelfogáshoz.

2.1 A mimetikus kultúra és rituáléi

Az ősi kultúrát, amely lehetővé tette az emberszabásúaktól az emberhez vezető átmenetet mimetikus kultúrának nevezzük. Léte-re közvetett bizonyítékok állnak a rendelkezésünkre, de nyomokban még mindig megvan, beágyazódva a modern kultúránkba. Egy érzelmi esemény, mint a győzelem vagy a harag mimetikus reprezentációja az eseményt összefoglaló testhelyzetek, arckifejezések és gesztusok köré csoportosítható. (Donald, 2001, 151.o.) A tanulás részét képezte, ami annyit jelent, hogy az emlékezet az utánzás révén születik. A használt és készített tárgyak is tudást tartalmaznak, s ezt nevezhetjük az emlékezet tárgyi formájának. A mimetikus tanulás rituális, a tárgyi és a verbális és nem verbális kommunikáció formáin túl mutató. A kultúra a közösség (generatív képesség a némajátékhoz, akaratlagos, nyilvános kommunikatív rendszer, ön-indító gyakorlás) és a társas következmények (a társas szokások és hierarchiák modellálásában való osztozás, kölcsönös mimetikus játékok, egyszerű pedagógiai és társas attribúciók) összehangolt jelenlétét eredményezi, tehát a szerszámkészítés, esetenként tűzhasználat, összehangolt évszakonkénti vadászat, bonyolult társas struktúra, primitív rituálék által színesített társadalom kultúráját. (Donald, 2001. 179.o.)

Ebben a korban a nevelési alapcélok a gyakorlati készségekre irányulhattak: a házi eszközök használata és elkészítése, menedéképítés, tűz, fegyverek, harc. De a rituálék és játékok is a tudás mimézis érvén való szisztematikus átadását követelték meg. A nevelés nemcsak a mimetikus készség valamely formáját igényli, hanem a felnőttnek azt a képességét is, hogy érzékeli, mit tud és mit nem tud megtanulni a gyermek. Ez a készség is mimetikus, annyiban, hogy a gyermek jelenlegi tudása egy modelljének elkészítését jelenti. (Donald, 2001. 163.o.)

A történeti antropológiában a test központi szerepet tölt be; ezért is vizsgálja az előbb említett kreatív utánzásos tanulást, mely által az ismeretlent birtokukba veszik, és ezzel magukévá teszik a világot. (Wulf, 2007. 122.o.) Ez egy alapvetően új folyamata volt a kultúra közvetítésének és megváltoztatásának. Enélkül nem lehetséges az önálló fejlődés, mivel az

ember alapvetően hiánylény (Gehlen, 1974), a kultúra létrehozása, átadása és megőrzése fontos momentum az életében, s ennek a legősibb eszköze a test.

Assmann (2004) is megemlíti *A kulturális emlékezet* című kötetében, hogy az íráson keresztüli emlékezet tárolás lehetősége nélkül a csoport identitásbiztosító tudásának nincs más helye, mint az emberi emlékezet. Három kíváncsúnak kell teljesülnie ahhoz, hogy a szóban forgó tudás egységszervező és cselekvéstájoló impulzusai érvényre jussanak: tárolhatóság, előhívhatóság, közölhetőség, tehát rituális megjelenés és kollektív részvétel. Ezek a rítusok fontos szerepet játszanak a közösség kollektív emlékezetének alakításában. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a tagok jelen legyenek az eseményeken, összejöveteleken és kulturális eseményeken. Ezek az események az ünnepek, a rítusok szabályszerű visszatérése, amelyek gondoskodnak arról, hogy a tudás tovább öröklődjön. Ez az ismétlés pedig garantálja a csoport tér- és időbeli összetartozását. Valamint ez a repetitív, ismétlődés automatikusan utal a múlt folytonosságára. Minden emberi megnyilvánulásnak van egy szakrális, kozmikus jelentése. Ezek szimbolikus természetűek, szabályok által irányított tevékenységek. (Assmann, 2004. 57. o.)

A rituálé a legősibb tudásátadási forma. Szemantikájában ugyanúgy megtalálhatóak a bekezdések, mondatok, szavak, szótagok, akár csak egy prózai műben, de a megfejtése sokkal összetettebb, elemei általános érvényűek, egyetemleges jelentést hordoznak. Úgy is mondhatjuk, hogy ez „Az írás nélküli társadalmak „írása””. Önmagában ez a mondat nem helyes, ezért úgy gondolom, némi magyarázatra szorul. Ha rituálét, mint szöveget nézzük, akkor e szempont szerint ennek a szimbolikus struktúrája áll az érdeklődés középpontjában. Ha ezek szimbolikusan kódolt cselekedetek és kulturális egységek, amelyeket olvasni és értelmezni kell, akkor információval szolgálnak a társadalmi viszonyokról. (Wulf, 2007)

Itt a kulturális emlékezet nem tapad olyan egyoldalúan szövegekhez. Táncok, játékok, rítusok, maszkok, képek, ritmusok, dallamok, ételek-italok, terek-helyszínek, viseletek, tetovált alakok, ékszerek, fegyverek, itt sokkal fokozottabban tartoznak a csoport ünnepélyes önmegjelenítésének az önigazolásnak formái közé. E vonatkozásokat szövegekként lehet olvasni; ezért lehetséges „sűrű leírást” (Geertz 1994) adni a rituális cselekedetekről.

A rituálék szerepét és fontosságát a társadalom életében néhány példával szeretném alátámasztani. Az óegyiptomi kultúra dinamikus fogalmat alkotott a világról. Rituális és szellemi természetű erőfeszítésekről van szó: a hagyományozott tudásépítmény helye nem annyira a könyvek, mint inkább a rítusok. Ha a rítusokat nem kifogástalanul hajtják végre, a Világ összeroskad, az Ég beomlik. Márpedig a rítusok hibátlan végrehajtása a velük kapcsolatos tudáson áll vagy bukik. (Assmann, 2004. 62. o.) Hasonló nézetekkel találkozhatunk Kínában is. Ott is minden a rítusoktól függ és attól, hogy akik a tökéletes végrehajtásukra hivatottak, „észben tartják” a világot és semmit el ne felejtessenek. (Géczi 2006)

2.2 Az írástudás megjelenésével járó átmenet

Az idő múlásával azonban a kultúra tárolásának eszköze nem csupán a test volt, hanem kiegészült a nyelv használatával, a szimbólumok rendszerével, az írástudás elterjedésével. Ezek a „külső tárolók” tették lehetővé a kultúra megőrzésének egy felsőbb szinten lévő létezhetőségét. Ezt a „külső tárolást” lehet pusztán az adott kultúra vagy civilizáció másik elnevezéseként tekinteni, amelyben az egyén létezik. Az egyén válogat, készségeket és tudást sajátít el a társadalomtól, de mindemellett ennek a társadalomnak könnyen azonosítható egységeként létezik. (Donald, 2001. 271. o.) Az írástudás elterjedésével megváltozott a társadalom hozzá állása a rituális tevékenységekhez. A tudás helye többé nem csupán a rítus, hanem a megalapozó szövegek értelmezése. Ezt a kultúratörténeti szempontból fontos súlypont áthelyeződést rituális koherenciából texturálisba való átmenetnek nevezzük. Hölderlin *Patmosz* című költeményében (1802) olvashatók az alábbi híres sorok, amelyek vélhetően az előbb említett átmenetet dolgozzák fel.

„Szolgáltunk a földanyának
s a napvilágnak, nem is oly rég,
tudatlanságból, de az Atya,
ki mindenek fölött uralkodik,
azt óhajtja leginkább, hogy szokásban maradjon
a szilárd betű, s híven magyaráztassék
a fennálló világ.”

(Hölderin, 1984. 176.o.)

Fontos kiemelni, hogy alapvetően, a rituálék, rítusok, szimbolikus természetű, szabályok által irányított tevékenységek, amelyek a résztvevők figyelmét általuk különösen fontosnak tartott gondolatokra és érzésekre irányítják. Ezek formalizált cselekvések, ismétlődő természetűek, tehát nem pillanatnyi belső felindultságból, hanem azzal a céllal végzik, hogy érzéseket keltsenek. Hatásuk nem korlátozódik rituális alkalmakra, bár általában speciális helyeken és időben zajlik. Ismétlésük automatikusan utal a múlttal való folytonosságra. A későbbiekben visszatérek erre a direkt hatásra, amikor is arról írok, hogy mára a spontaneitás hogy jelenik meg a rituálé meghatározásában. (Wulf, 2007.)

A megfigyelések és kutatások rávilágítottak arra, hogy a társadalmi élet különféle ünnepekhez kapcsolódó rituáléi kiemelik az egyének és a közösségek különbségeit, és együttes hatásukkal közös vonásokat teremtenek. „Belső és külső hoznak létre, be – és kizárnak. Ez nem csak nyelvi – kommunikatív, hanem testi – anyagi úton is történik. Megfelelő mederbe terelik a reális és potenciális erőszakot, és rendet teremtenek.” Durkheim is vizsgálta a rituálék struktúráit, funkcióit. Egy tanulmányában megfogalmazta, hogy a rituálék szabályozzák számos esetben a társadalmi folyamatokat, így meghatározó szerepük van az egyéni és a közösségi viselkedési szabályok kialakításában. Ebből lehet következtetni arra, hogy a rituálékban az emberek kollektív izgalom és fokozott aktivitás állapotába kerülnek, amelynek révén az egyén azonosul a fölé magasodó közösséggel. „A kollektív cselekedetek transzcendenciája által a rituálé kollektívan vallásos tudatot alakít ki, amelybe bevonja a rituálék résztvevőit, akik ebben élik át létük értelmét. Létrehozza identitásuk és a közösség más tagjaihoz fűződő viszonyuk érzelmi alapját.” (Kaposi 2009)

2.3 Rituálék újrafelfedezése

„Az embert vizsgáló tudományok egy ideje ismét felfedezték a rituálét, mely kompenzálja az identitás és a közösség, a rend és a biztonság elvesztését, ami a szociális és kulturális rendszerek eróziójával, az egyre erőteljesebb individualizálódással, valamint az életviszonyok mind absztraktabbá és virtuálisabbá válásával jár.” A rituálék az emberi élet majd valamennyi területén központi szerepet játszanak: elengedhetetlenek a vallásban és a politikában, a gazdaságban és a tudományokban, a családban és persze az iskolában. Hozzásegítenek a különbségek és a másság feldolgozásához, közösséget és szociális kapcsolatokat teremtenek, értelmezik és rendezik az emberi viszonyokat. Összekötik a történelmet, a jelent és a jövőt. Lehetővé teszik a folyamatosságot és a változást, valamint az átmenetet és a transzcendencia megtapasztalását. Mivel a rituálé olyan sok társadalmi

területen játszik szerepet, nem meglepő, ha nincs általánosan elfogadott elmélete. Az elméletek sokasága megfelel a rituálék széles skálájának. A rituálékutatás azt a célt szolgálja, hogy a kulturális szimbólum rendszer jelentőségét meglehessen érteni. E ponton kezdődik a legtöbb kutatás. (Wulf, 2007)

A következőekben a fent idézett szerző szempontjai szerint kategorizált rituálékat mutatok be, melyekben látható, hogy a rituálé a mai napig az élet része.

Átmeneti rítusok: Idetartoznak főként a születés, gyermekkor, beavatás és ifjúkor, házasság és halál.

Arnold Van Gennep (2007) átmenet rítusairól alkotott elmélete szerint, a rituálék arra szolgálnak, hogy megszervezzék a helyek, az idők, az állapotok, az életkorok közötti átmenetet. Három rituális szakaszt különböztet meg abból a célból, hogy ez a változás lehetőleg súrolódástól mentesen történjen meg: az elválást, az átmenetet és az újra beilleszkedést emeli ki. Az első fázisban az ember kiszakad addigi helyzetéből, a másodikban átalakulás és változás folyamatában megy végbe az átmenet, a harmadikban eljut az új állapotba, ahol meg kell találnia a helyét.

Az életkrízis rítusok is bele illeszthetők ebbe a struktúrába. Ezt az átmenetet legjobban a mindennapokból ismert példákkal lehet bemutatni. Ez a három szakasz a legkisebb dologban is megjelenik. Ha csak egy felnövekvő gyermek közösségbe való belépését tekintjük, illetve az oktatásban való részvételét. Vagy egy társadalom női tagjainak ifjú hölgyből nővéérésének folyamatát figyeljük. Az átmenet az élet szerves része, egy folyamat, ami változást hordoz magával, azonban ez nem feltétlen csak pozitív változást jelent. Az egyén életvezetése vezér fonalként mutatja, hogy az átmenet mely irányba indul. Az ősi társadalmak nagy hangsúlyt fektettek az átmenet rituális közlésére így vannak elemek, amik mind máig megmaradtak.

Intézményi, hivatalba való beiktatás rituáléja: Idetartozik az új feladat, pozíció átvétele. Ez lehet munkával, vagy csak a mindennapokkal kapcsolatos új feladat, illetve új státuszba való kerülés.

Mint ahogy minden rituálénak, ennek is mélyen gyökerezik az eredete. Az új feladat, új státuszba való lépés mind a mai napig kulcsfontosságú jelentősége van az ember életében. A próbatétel, melynek az eredménye egy úgynevezett jutalom, erős motiváló jelleggel bír, és átmenettel jár, ami az előbb kifejtésre került. Ezek a rituálék gyakran azon célból születnek,

hogy megbizonyosodást nyerjen az ember a felől, hogy rátermett az új státuszba való kerülésre. Ha ez nem valósul meg, gyakran a következmények személyiségbeli változást okoznak az egyén életében.

Évszakokhoz kötődő rituálék: Idetartozik minden aktuális évszakhoz kötődő ünnepség, rituálé. A húsvét, halottak napja, mindenszentek, karácsony, nemzeti ünnepek, emléknapiak, valamint azok a kis rituális tevékenységek, amelyek meghatározzák az évszakokhoz való viszonyunkat.

A legtöbb manapság tartott rituálé, vallási háttérű, mert az emberek keresik a felsőbb hatalmat. Ezáltal érzik biztonságban magukat. Ezek a rituálék tartják folyamatos lendületben az embereket az év során, hiszen mindig várunk valamit, készülünk rá, majd gyorsan el is megy, és jön a következő. Az amúgy nem mindig érdekes évszakok ettől lesznek különlegesebbek, mert kötjük hozzá a rituális cselekedeteinket. A tavasz például a megújulás évszaka, ilyenkor mi is kivirágzunk, megtisztulunk, megtisztítjuk a környezetünket. A nyár főleg a diákoknak, a pihenésről szól, míg a mezőgazdasági munkásoknak a kemény munkáról, aminek a gyümölcse az őszben térül meg. Ahogy végig nézzük az évszakokat, mindegyik egy fajta felkészülést hordoz magával, illetve olyan eseményeket, amik a lét fenntartásához elengedhetetlen. Akár szellemileg, akár testileg, és ha a kettő együtt tud ebben a folyamatban részesülni, akkor érthető meg a különböző rituálék kulcsfontosságú szerepe.

Hatékonyagságnövelő rituálék: Idetartoznak az étkezéshez, ünnepléshez, szerelemhez, szexualitáshoz tartozó rituálék.

Mivel a legtöbb rituálé manapság vallási háttérű, ez is azok közé tartozik. Az étkezéssel kapcsolatban érdemes kiemelni a zsidó kultúra étkezési szabályait. Azokat a rítusokat, amiket végeznek az étellel, hogy azt kósernek tudják nevezni. Valamint azok a szertartások, amiket az ünnepek során végeznek, a gyertyagyújtás, kenyérszentelés. Az esküvői rituálék, az üveg tánc. Mind mind a kultúra része, és egyben a mindennapok rituáléihoz kapcsolódnak. A hatékonyságnövelő rituálék elősegítik a kapcsolatok alakulását, az ember életét előre mozdító eseményeket.

Lázadás rituáléi: Idetartoznak a béke, ökológiai mozgalom és ifjúság rituáléi.

A társadalomban mindig is nagy közkedveltségű volt, ha valamit el akart érni, tüntetést szervezett, mozgalmakat toborzott, és a nép szavával érte el a célját. Az ifjúság rituáléihoz köthető *Mihály Ildikó* (2010) tanulmánya a beavatási rituálékról. Leírja, hogy ezek a rituálék gyakran túlmennek minden határon, és olyan komolyságot öltenek, amely ellen a felnőtt társadalomnak fel kell lépnie. A tanulmány egy amerikai kezdeményezésre hívja fel a figyelmet, mely szerint a gyerekek ebben a szakaszban még nem tudják érzékelni a fokozati különbségeket. Könnyen kerülnek olyan csoportba, ami a titoktartás és bizonyítás miatt izgalmasnak ígérkezik a számukra, de valójában ezek a rituális bizonyítások csak sértik őket. Ezért hoztak létre egy beavatás ellenes törvényt, ami az ellen dolgozik, hogy megkímélje a gyermekeket a lelki terrortól, kínzástól, személyiség változástól. A cél többek között a tudatos nevelés, a gyermekekben kiépített bizalom a felnőttek iránt, hogy bármilyen esetben fordulhatnak például a szüleikhez. A törvény óta eltelt majdnem 10 év, és a kutatások szerint semmi sem változott. A törekvés jó volt, csak valószínűleg a mai 13-15 éves korosztályt nehezebb megfogni, mint ahogy azt néhány évtizeddel ezelőtt meg lehetett tenni.

Interaktív rituálék: Idetartoznak az üdvözléshez, búcsúzáshoz, konfliktusokhoz tartozó rituálék.

Érdekes belegondolni abba, hogy akár egy egyszerű üdvözlés is lehet rituális jellegű. Ezek a rituálék, külső társadalmi erők által létrejött tranzakciók, felszínes, sztereotíp sorozata. Lehetnek fesztelenek, mint egy baráti búcsúzás, vagy egy ismerőssel való találkozás, de lehetnek szigorú szabályai is, mint például egy egyházi előírtas rituálé. Ugyanakkor az ilyen kommunikációk során sokszor nem egyezik a kimondott szó, és a hozzá társuló gondolat. Ez olykor félreértéseket is szülhet, ami konfliktushoz vezet. De van, amikor a sablonos beszélgetésekben rejtve tudakolják meg egymástól a beszélgető felek, hogy mi az aktuális problémája, boldogsága. (Wulf, 2007. 217-220. o.)

Például:

A: Helló (*Jó reggelt*)

B: Helló (*Jó reggelt*)

A: Jó nagy kánikula lett, ugye? (*Hogy, vagy?*)

B: Az biztos, de azt hallottam, még eshet is. (*Jól. És Veled minden rendben?*)

A: Igen, még az is lehet. (*Jól vagytok.*)

B: Majd beszélünk.

A: Szia.

B: Szia.

Nyilvánvaló, hogy a beszélgetés lényege nem az információcsere volt az időjárásról. Mind a két személynek hosszú percekbe telne, még elmondanák, hogy hogyan vannak, mit éreznek, mi a gondjuk. Nyilvánvaló, hogy egyik fél sem szán ennyi időt a másikra, tekintettel arra, hogy a kapcsolatuk csak felszínes. A tranzakciók lényege a kedveskedés volt, melyet mind a ketten igényeltek. Mind a két fél tisztában van azzal, hogy a találkozáskor mekkora mennyiségű kedveskedést fog kapni, és mennyit fog adni. Természetesen nem mindig pont ez a párbeszéd zajlik le, de a pozitív visszajelzések száma lényegében állandó.

A rituálék közösséget teremtenek, cselekedeteik szimbolikus tartalma által hozzák létre és szilárdítják meg az identitást. A rituálék rendet teremtenek, amelynek kialakításában többnyire mindenki részt vesz. Ez a keret teremti meg a hasonlóságot a hétköznapi cselekedetek között, ritkák a kereteket szétfeszítő momentumok. Ha mégis megtörténnek, következményeiket feldolgozzák, vagy a keretet változtatják meg. Ebben a keretben a rituálé résztvevőinek cselekedetei hatnak egymásra, kapcsolatban állnak, és új rítust hoznak létre. A rituális cselekvés határait a spontaneitás és a játékos jelleg adja. Intézményesített és informális közösségek megosztott kollektív szimbolikus tudással rendelkeznek, amelyekben bemutatják és módosítják ezt a tudást. „A tudás ismételt megjelenítése minden rituális bemutatásban az önbemutató, a szociális rend biztosításának és transzformációjának útja.” (Wulf, 2007) Ebben a folyamatban fontos szerepet játszanak a csoporton kívüli világtól és a csoporton belül meglévő eltérések. A csoport saját differenciáit úgy dolgozza fel, hogy az ne veszélyeztesse a közösséget, hanem előnyére váljon. Ez általában a rituálé ismételt bemutatásával és megjelenítésével történik. Mivel ez közös cselekedet, a rituálé sikere érdekében megköveteli az eltérések mérséklését. Ha a különbségeknek ez a háttérbe szorítása nem következik be, ha nem kerül sor rituális cselekedetekre, a közösséget veszély fenyegeti.

A rituálék bemutatásában és megjelenítésében egy létező társadalmi valóság jön létre, amelyekhez hasonló már jött létre, de az adott formában, az adott helyzetben azelőtt nem léteztek. Ez által a megjelenési forma által önmagát mutatja be, amit más módon nem tudna megtenni. A rituális bemutatást ezért „ablak”-nak (Wulf 2007) tekintjük, amely bepillantást nyújt a közösség mélyszerkezetébe és lehetőséget ad a kultúra létrehozására. A rituálé bemutatása és megjelenítése láthatóvá tesz valamit, ami addig láthatatlan maradt.

A rituálék összekapcsolják a múltat, a jelent és a jövőt. Folyamatosságot teremtenek, és történeti, kulturális változásokhoz vezetnek. Nem valósítható meg sem reform, sem újítás, ha nem járnak vele együtt a rituálék megváltoztatásai. A rituálék nem statikusak, hanem dinamikusak. A végrehajtásukhoz szükséges gyakorlati rituális tudást mimetikus folyamatokban lehet megszerezni; ezeket a társadalmi drámák tartalmazzák, amelynek performatív jellege megváltoztatja a szociális rendeket. A rituálék segítségével lehet valamennyi társadalom és közösség erőszak-potenciálját irányítani. Ennek során természetesen hatalomról is szó van, és a lehetőségről, hogy megvalósítsa, vagy megakadályozza a társadalmi és kulturális változást.

2.4 A témával foglalkozó szakirodalom áttekintése

Az eddigiekben azokat az alapokat fejtettem ki, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy érdemben tudjunk beszélni a rituálékról napjainkban. A kutatásom során rengeteg szakirodalmi forrást, cikket, tanulmányt olvastam külföldi és itthoni viszonylatokban. Mivel egy globális témáról van szó, fontosnak tartottam megnézni azt, hogy ma milyen tanulmányok foglalkoznak a rituálékkal, milyen kulcsszavakat lehet kiemelni belőlük, mi a céljuk, kiknek szólnak, mit mutatnak be, és ami talán a legfontosabb, hogy a témához hogyan köthetőek, miért fontos róluk említést tenni? Mivel maga a téma kutatott ugyan, de a kutatások nem komplexek, így a számomra az volt a legfontosabb, hogy megtudjam, itthoni illetve külföldi, konkrétan német szakirodalomban mi áll a központban. Már a kutatásom elején nyilvánvalóan látható volt, hogy Magyarországon maga a rituálé iskolai közegben illetve nevelési szempontok alapján alig kutatott téma. Leginkább vallási környezetben jelenik meg, ami nem véletlen, hiszen a rituálék eredendően vallási háttérűek voltak, míg mára csak vallási eredetűek. Ezt az átmenetet is érdemes megfigyelni. Külföldi, elsősorban német szakirodalom között számos olyan munkát olvastam, ami valamilyen formában foglalkozik a témával. Első sorban, egy-egy itthoni tanulmányt illetve szakdolgozatot fogok bemutatni, majd két német könyvet, az egyik egy tanári kézikönyv, a másik pedig egy esettanulmány leírása. A következőekben részletezett irodalmakról a mellékletben található egy-egy táblázat, ami röviden összefoglalja a leírtakat.

2.4.1 Magyar nyelvű forrás

Az első kiválasztott tanulmányom *Gagyi József Zöld fenyevesek között Kék Lagúna* című írása. Ezt a Pócs Éva által szerkesztett; Maszk, átváltozás, beavatás című gyűjteményben lehet megtalálni (188.o.). Ahogy azt az alcímben is látni lehet, az átmeneti rítusok, rituális kalandokat mutatja be, azon belül is azt, hogyan tagolódik a fiatalok társadalmi ideje egy mai falusi településen. Kiindulópontja, hogy a falvakban is a deszakralizációval járt együtt a modernizáció. Ez nem a 20. század politikai fordulataihoz, korszakaihoz köthető, hanem folyamatos. Ez azzal járt, hogy a különböző rendezvényeket, megemlékezéseket a polgármesteri hivatal szervezte. Azonban vannak olyan szertartások, amelyek bármennyire is deszakralizálódnak, még mindig rítusnak tekinthetjük. Ezek leginkább próbatételeket, sajátos oktatást és titkot foglalnak magukba. A közösségbe születő fiatalok így válhatnak kulturális értelemben felnőtt, teljes értékű emberekké. Többek között kiemeli a ballagás rituális, szakrális jelentőségét, ami a családból való kilépés, jobb esetben a családi kapcsolatrendszer újraszabályozás folyamatának végpontja. Sokféle értelmezését ismerjük a ballagás jelentőségét. De egyben egyet érthetünk, miszerint mindenképpen egy kiválás, elszakadás, ami csupán csak kezdete egy átmeneti rituálé folyamatának. Ugyanígy fontos lépés a felnőtté válás, hiszen ekkor a fiataloknak megváltozik az önképük, és az ottani szokások szerint akkor lesznek igazi felnőttek, ha a szülők mellett maradnak, átveszik a munkakörüket, pénzkezelési stílusukat. Azok a fiatalok, akik eltávoznak, azokról az az egységes vélemény, hogy gyerekesek. Fontos kiemelni, hogy ebben a tanulmányban falusi rituális kalandokról van szó. Itt is kulcsfontosságú a tovább élő rituális környezet, az egyházi rítusok a keresztelestől a temetésig, az év ciklusosan ismétlődő rítusai: karácsony, szilveszter, farsang, húsvét, pünkösd. Ezek mind bállal társultak, ami kulturális központja volt a falusi társadalomnak. Azonban ezek a hagyományok alakultak, sokszorozódtak, differenciálódtak, az ifjúság rítusai már nem csak az érettségi és a ballagás voltak. Ballagásból már 4-5 is volt egy embernek, mire felnőtt, amikkel beavatási rituálék járnak. A szüreti bál a 80-as évekre olyan népszerű volt, hogy falusi mintára városban is megrendezték. Így lett népszerű a diszkózás is. Ez hét végén szerveződő tevékenység, amelyben rituális elemek is megfigyelhetők, évszaktól függetlenül, minden héten, egyéni, kis- vagy nagycsoportban. Gagyi József szerint a diszkózást is tanulni kell, a beavatottság jele, hogy csak reggel megy haza a fiatal. A diszkózás a máréfalvi fiatalok számára nem a rituális rendbe való beilleszkedés, hanem ritualizált kaland.

A tanulmányt fontosnak tartom abból a szempontból, hogy bemutatja a falusi élet rituáléit, azokat az iskolai illetve ifjúsági eseményeket, amelyek tartalmazzak rituális elemeket. Látható, hogy a régi hagyományok hogyan maradtak meg, alakultak át, illetve vonzottak magukkal új eseményeket. Fontos látni, hogy az egész élet átmeneti, és beavatási rítusokkal átszőtt világ. Főleg egy szakrális, vallási közegben nehéz az új generációnak érvényesülnie. Azonban úgy látom, hogy ez nem akadály, inkább motiváló jelleggel bír. Ahogy azt korábban is említettem itt is megjelenik a generációk közötti különbségből adódó rituálé felfogás eltérése. Amíg az idősebbeknek vallási háttérűek, a fiataloknak már inkább vallási eredetűek, a gyökere megmarad, azonban más fontossággal bír a számukra. Példának okáért a ballagás ugyanúgy ballagás, de jelentése már kissé változott. A felnőtté válás szempontjából máshová került a hangsúly. (Gagyi, 2007)

A serdülők közösségben való megjelenéséről, illetve identitásuk változásáról Márton Előd is írt szakdolgozatában, ami *A cserkész táborok hatása a serdülőkorú fiú identitására* címet viseli. A saját kutatási témám szempontjából nagyon érdekes volt maga a dolgozat felépítése, mivel annyiban hasonló, hogy először a rituálét mutatja be történelmi korszakok szerint, majd különböző tudományos megközelítések mentén. Ezt követően kitér a hatásukra, főbb jellemzőikre, alkalmazásukra a vallásgyakorlásban illetve a terápiákban. A dolgozat másik fő vezérfonala az identitás, a serdülő fiúk identitása pontosabban. Mindezt a fejlődés szakaszain, az identitás kialakulásán keresztül végül pedig bemutatja a rituálét, mint szimbólumot, és a tábor, mint rituális folyamatot. Mivel a kutatásom központjában a rituálék megjelenése áll, sok hasonló pontot találtam, de a rituálék diszfunkcióival kapcsolatos fejezetet különösen érdekesnek találtam. Márton Előd így ír erről: "A rítus kontraproduktív megjelenési formája a ritualizmus. A rítusok alkalmazása veszélyt is rejt magában. A segítő-megerősítő rítusok bénító ritualizmusság fajulhatnak. A ritualizmus két alapvető formában jelentkezhet. 1. Ritualizmus akkor lép fel, amikor a rítus olyan kényszerítő erővel jelentkezik, hogy semmilyen individuális variánsra nem ad lehetőséget. A ritualizálás ilyenkor nem segít, hanem gátolja a kommunikációt. 2. A ritualizmus másik formája a mesterkélt, pozór viselkedésmódnak nevezett jelenség. A helyzetnek megfelelő, spontán reakció helyébe sztereotípiák lépnek. Az egyén vagy a közösség hasonló eseményre mindig ugyanakkor ugyanolyan módon reagál. Az ilyen uniformizálás előnye a kiszámíthatóság, hátránya pedig, hogy elcsökevényesíti a kreativitás, az egyéniséget." Összegezve tehát nem elég csupán a közölni valónkat elmondani, hanem a testbeszéd, jelbeszéd, kulcsfontosságú szerepet játszik

az egymás megértésében. A rituálék spontaneitása adja annak a jelentőségét, és nem a megkonstruált, direkt viselkedési minták. (Márton, 2006)

Ebben a munkában is bizonyosságot nyertem a felől, hogy az identitást meghatározza az a környezet, amelyben az egyén tartózkodik, illetve felnő. Ha a környezet nem megfelelő, könnyen okozhat személyiség zavart. A rituálék tekintetében a tér mindig is nagy jelentőséggel bírt. És mint a vallási eredet, ez is megmaradt. Ahogy azt *Csikszentmihályi Mihály és Reed Larson Kamasznak lenni* (2012) című könyvében is olvasni lehet, a kultúra lehetővé teszi, hogy a serdülők a rájuk jellemző kiszámíthatatlanságot kiéljék. Ha e nélkül a kísérletezés és próbálgatás nélkül nőnének fel, akkor felnőttként sem lennének mások, mint a gyermekek nagyobb méretű kiadásai. A gyermekekkel illetve serdülőkkel foglalkozó tanulmányok mind kiemelik a fontosságát annak, hogy olyan felnőtteket kell kinevelnie az iskoláknak, akik majd értékes tagjai lesznek a társadalomnak. Egészséges, kialakult személyiséggel rendelkeznek, döntéseiket megalapozva cselekszenek, ez viszont nem elérhető egy biztonságos háttér nélkül, ami identitásukat megszilárdítva a kultúra átadásával önállóságra sarkallja őket.

2.4.2 Német nyelvű forrás

Ilyen és ehhez hasonló tanulmányokat olvashatunk a német neveléstudományi szakirodalmak között is, amelyekben megjelenik a pedagógiát érintő rituálék jelentősége az iskolai környezetben, illetve a családi közegben. A már korábban említett *Christoph Wulf, és munkatársai Bildung im Ritual* (Művelődés rituálék által) címmel létre hoztak egy olyan kézikönyvet, ami bemutatja a rituálékot, ahogy azok az iskolákban megjelennek. Alapvetően a gyakorlatban megjelenő módszereket mutatják be, ahogy az általános iskolában megjelennek. Részletesen leírják azok menetét, a gyermekek szerepét a rituálékban, játékokban. Valamint mindezeknek a célját. Szól egy fejezet az ünneplésről, ünnepekről, mint rituálékról az iskolában, ezen belül is reformpedagógiai és vallásos iskolákban. A következő fejezet a vallásokról, az azzal járó rítusokról szól, továbbá írnak még a fiatalok élményeiről, játékaikról, élménypedagógiáról az iskolában.

Különösen fontosnak vélik a rituálé jelenlétét az iskolában, mivel így a gyerekek könnyebben tanulnak, valamint fontos szerepet játszik az életükben az ünneplés, az ünneplés maga, illetve az iskola sajátos pedagógiai lenyomata a gyerekekben meghatározza a hátralevő életüket. Ezért is olyan jelenős kérdés az, hogy hogyan érzik magukat és mivel töltik el az idejüket, hogy tanulnak az iskolában. Mivel minden gyermek a napjának nagy részét az

iskolában tölti, fontos, hogy az ott eltöltött idő a hasznukra váljon, és ne undort váltson ki belőlük, már az iskola gondolata is. Úgy gondolják, hogy ennek érdekében szükséges lenne a szülők és az iskola harmonikus együtt működése a gyermek neveltetése érdekében. Ide tartoznak az iskola utáni programok, az érdeklődés minél szélesebb skáláját kell kielégíteni különféle zeneórákkal, sportokkal, szabadidős foglalkozásokkal. Így a gyermek nem veszíti el az érdeklődését, a motivációját, és a tanulás már nem kötelező kényelmetlenség lesz. A flow-állapotot akkor éli át az ember, amikor valamilyen tevékenységbe annyira belefeledkezik, hogy nem érzékeli az idő múlását, nem érez fáradtságot, és minden mással megszűnik a kapcsolata, csak magával a tevékenységgel foglalkozik. (Csíkszentmihályi, 2010) Ha ezt az állapotot vesszük alapjául a rituális tevékenységnek, szinte szakrális élményben részesülhet a gyermek az iskolában. A könyv bemutat konkrét eseteket is, ahol megfigyelőként voltak jelen az írók. Például ünnepségeken, gyermekeknek szervezett délutáni programokon, játékokon. Különböző példákat lehet olvasni, amiken keresztül bevonják a gyerekeket az iskolai életbe, és színesítik az érdeklődésüket. Megjelenik a színjátszó kör, mint rituális tevékenység, a különböző ünnepekre való közös készülődés. Akár csak egy anyák napjáról van szó, vagy a karácsonyi műsorról. Mindezek mellett helyet kap a multikulturalizmus beépítése is az iskolai életbe, ugyanis a gyerekek többféle kultúrával ismerkedhetnek meg a vallás és a szokások tekintetében. Ha például az osztályba egy muzulmán gyermek érkezik, megismerik a kultúráját, a vallását. A gyerekek és a fiatalok körében kulturális identitásukban fontos szerepet játszik ez a fajta megismerés és nyitottság ahhoz, hogy kiegyensúlyozott strukturált életet élhessenek. A tanulmányban szereplő intézmény az UNESCO – Projekt – Iskola tagja, különálló pedagógiai mintára alapozva nevelik és tanítják a diákokat. Ez önmagában nem egyedülálló, azonban nem is szokványos. A szöveg könnyebb megértését elősegítik a helyszínen készített képek, magyarázatok. Úgy gondolom, ez a kézikönyv alaposan bemutatja a rituálé jelentőségét az iskolai életben. Mind elméletben, de leginkább a gyakorlaton keresztül. Példa értékűnek gondolom ezt a fajta hozzáállást a rituálékkal és az iskolával kapcsolatban. (Wulf és mtsai, 2004)

Az iskolai rituálékat vizsgáló *Charlotte Mohnhoff*, német szerző esettanulmánya *In der Grundschule* címen jelent meg. Alapgondolatát az adta, hogy mindig is nagy figyelemmel követte azokat az elemeket az osztályokban, amik nem csak a tanítást szolgálták, hanem segítették a mindennapokat megszépíteni, emlékezetessé tenni. Ezért is végzett egy kutatómunkát a témával kapcsolatban, hogy mit is jelent a rituálé, honnan ered, majd írásában egy részt Arnold Van Gennep munkásságára és elméletére építette. Az általános iskolában megjelenő rituálék állnak a középpontban, és az alábbi főbb kérdések képzik a tanulmány alapjait. Milyen rituálék jelennek meg? Milyen egyéb szerepek játszanak a rituálék mellett a szociális társas érintkezés alakításánál, mint szabályzás? Hogy tekint a tanárnő a rituálék szerepére az iskolában?

A tanulmányból megtudhatjuk, hogy a rítusok folyton jelen voltak az iskolában, csak éppen a történelem során mindig másképp volt kihangsúlyozva. Mint ahogy korábban is írtam, napjainkban egyre inkább előtérbe kerül ennek a kérdése, hogy mi is az iskolai rituálé, és milyen szerepet játszik a gyermekek életében. Itt is előtérbe kerül a reformpedagógia valamint a vallás. Ezen kívül az iskolában megjelenő rituálék elősegítik a tanulást, a koncentrációt, az osztályközösség erősödését, valamint a tanár személyiségének a megítélését. Gennep mellett az írás inspirálója volt Turner, Petersen, Wulf és Kaiser. Az elméleti megalapozás után egy gyakorlati kutatás eredményét olvashatjuk. Charlotte Mohnhoff egy kiválasztott iskolában végzett terepmunkát, amely főként megfigyelésből, dokumentálásból, és többek között a korábban említett kérdésekre való válaszadásból állt. Leírta, hogy az osztályok hétfőn körbeszélgetéssel kezdenek, minden osztálynak van egy „állata”, ő a béka osztályban volt. A hetet „Wochenbuch”-val zárják mindig. Reggelente énekelnek, és felelősök is vannak az osztályban (táblafelelős, virágfelelős, leckefelelős stb.). A tanulmány végére választ kapunk a kérdésekre, miszerint az osztályfőnök nagy figyelemmel van arra, hogy a gyerekeknek minél színesebb hétköznapijaik legyenek. Kialakuljon bennük a napi rutin, a felnőttek tisztelete, a tanulás iránti motiváció. A tanulmány összegző része így vélekedik a rituálékról, és azoknak az iskolában való megjelenéséről: A rituálé eredetileg egy vallási gyakorlatot jelentett, az adott nyelvi formulákat, gesztusokat és cselekvéseket sajátos rendszerben. Nem régóta azonban a kifejezés megtalálható más területeken is, így az iskolában is. a rituálé szó manapság gyakran negatív érzelmeket vált ki, ezzel kapcsolatban állnak a tartalomtól megfosztott eljárások látszólagos sorrendi rendszerek és fegyelmi eljárások. A rítusokat sztereotípiákként azonosítják, mint az automatizált viselkedési szekvenciák kioldását, analógiában az állati rítusokkal. A negatív magatartás ellenzése

erősebb, minél többet emlékezünk ezekre a viselkedési mintákra az iskolai napokon. A kutatásom szempontjából kulcsfontosságúnak gondolom ezt illetve előző kézikönyvet, mivel hasznosnak vélem, és hiányolom a Magyarországi viszonylatokból ezt a fajta megközelítést a témának. (Mohnhoff, 2007)

2.5 Az iskolai rituálékról

A korábbi fejezetekben arról írtam, hogy milyen folyamatok során alakult ki a mai rituálé fogalom. Láthattuk, hogy a gyökere mélyre nyúlik, és olyan sokrétű, hogy egy mondatban nem is lehet azt összefoglalni. A rituálé mai megjelenése az iskolában ugyanilyen összetett rendszert alkot. *Barcsai Ágnes, Hagymásy Katalin, Márton Sára* közös tanulmányukban így vélekednek az iskolai rituálé fogalmáról: „Olyan mágikusan irracionális kommunikációs sablonok, melyek során lényegtelené válik a kommunikáció tartalma, célja, a szerepkommunikációra kerül a hangsúly, vagyis az a fontos, hogy az egyes történéseket egy meghatározott formában megvalósuljanak.” (Barcsai-Hagymásy-Márton, 2009) Szociológiai szempontból ide tartozik az iskolai kommunikáció és életrend, tradicionális elemei, melyek szintén rejtett üzenetek közvetítői. Tehát nem a kommunikáció tartalma célja lényeges, hanem a rítus fontos. A szertartásszerű cselekvés és nyelvi forma elsajátítása. Így az iskola történései konkrét cselekvési minták köré épülnek, nem kell indokolni azokat. A tevékenység valódi funkciója azonban rejtett marad. Azonban fontos kiemelni, hogy nem csupán konkrét események kapcsán beszélhetünk rituálékról. A legtöbb spontán módon alakul ki, megy végbe. Ezek a spontán, nem formalizált rituálék megfigyelés során jegyezhetők fel, és a dolgozatom egyik célja ezeknek a megfigyelése. Korábban általam már idézett (Mohnhoff, 2007) tanulmányban olvashattunk ezekről az osztályokban, közösségekben kialakuló rituálékról, amik nagyban befolyásolják a gyermekek életét az iskolában, nevelődésüket és szocializációjukat a társadalomban.

Legfőképpen azért tartom fontosnak ezek megfigyelését, mert azt látom a szakirodalom tanulmányozása után, hogy az iskolai rituálék fogalmáról mindenkinek van valamilyen elképzelése. Ezek azonban sokszor pontatlanok, illetve szűkebb értelemben jelennek meg. A témával foglalkozó külföldi munkákban ez a látásmód szélesebb. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az iskola, mint a gyermek elsődleges szocializációs intézménye, kötelessége felkészíteni a diákokat minden olyan hatásra, amik érhetik őket a közeljövőben. Amennyiben a gyermek nevelését nem csak a szülőket érintő feladatnak, hanem az őket tanító tanárok részfeladatának is tekintjük, akkor az iskolai rituálék által olyan szokásrendszert tudnak kialakítani a gyermekben, aminek eredménye képen egy érett, céltudatos, egészséges

jövőképpel rendelkező személy lesz. Persze nem lehet ezt így leegyszerűsíteni, a nevelés ennél jóval összetettebb folyamat. Napjainkban a gyermekek ideje nagy részüket az iskolában töltik, ahol az iskola által közvetített értékrendet sajátítják el. Majd hazamegy, és egy másik értékrenddel találkozik. A nevelésbeli különbségek ilyenkor ellentmondásokat okoznak. Ennek elkerülése érdekében, célszerű lenne az iskola és a szülők kommunikációjának az összehangolása, céljaik egyeztetése. Az iskolai rituálék, melyekbe a mindennapi rituálék is beletartoznak, - gondolok itt többek között az étkezéssel, öltözködéssel, kommunikációval kapcsolatos rituálékra – támogatják ezt a folyamatot.

Az iskolai ünnepek a kultúra, a társadalom szintjén jeleníti meg a különböző rituálékat. Célja a családi ünnepekhez hasonlóan a közösség identitásának kialakítása és fenntartása, az összetartozás hangsúlyozása, a közösség értékeinek, normáinak megfogalmazása. Az iskolai ünnepségek visszahatnak a családra, fölvetnek olyan kérdéseket, amelyeket a családi közösség nem gondolt végig (pl.: nem vallásgyakorló családoknál az iskolai vallásos ünnepek előmozdíthatják a vallásukkal kapcsolatos gondolkodást). Az ünnepek nevelőértéke a gyermekek szabadidő eltöltésének nagyon lényeges és fontos része. Az ünnepekben a kultúra és az érték összpontosul, mely a pedagógia számára a személyiségformálás lehetőségeit, eszközét jelentik. Erősíti az összetartozás érzését, és ez különbözteti meg a hétköznapi egymásutániságától. Az ünnepélyek nagyobb szabású ünnepek, melyekben érvényre jutnak a tartalmi jegyeket kifejező külsőségek, hagyományok. Főbb jellemzői a méltóságteljes lassúság, a patetikus hangvétel, az áhítat, az egyszerre cselekvés, az azonosulás megnyilatkozásai. A nevelési oktatási intézményekben gyakran előfordul, hogy az ünnepek nem felelnek meg a kívánalmaknak, ennek több oka is lehet. Többek között például az ünnepek uniformizáltsága, tehát bárhol megtarthatósága. Gyakran rendezvényként kezelik, azaz a gyerekek számára kijelölik mi a teendő. A tartalom zárt, formáságon alapuló, sokszor elavult, unalmas, a tartalom kevésbé veszi figyelembe a gyermek életkori jellemzőit. Ezért is válthat ki ellenérzést, passzivitást a gyermekek körében. A „túl lenni rajta” szemléletmód, az ünnepi hangulat hiánya miatt a gyerek, a szülők, a pedagógusok talán inkább elszenvedik, mint megélik az ünnepélyeket. A megújulás igénye itt éppen olyan fontos, és szükséges.

Az iskolai ünnepek tehát lehetnek népi, egyházi, közösségi, családi ünnepek. Annak érdekében, hogy ezek minél változatosabbak legyenek, megoldást jelenthet, ha a szervezését összekötjük pályázatok kiírásával/értékelésével, tanulói alkotások kiállításával, a diákok tevékenységeinek hasznosításával, évfordulók összekapcsolásával, találkozók, versenyek, művészeti vetélkedők szervezésével, kiadványok megjelentetésével. A megújult iskolák új arculattal, új szokásokkal, új hagyományokkal hatékonyabbá tehetik az ünnepek nevelő értékét, személyiségformáló szerepét. (Baracsi-Hagymásy-Márton, 2009)

Iskolai rituálék köré tartoznak azok az egyéni rituálék, amelyek a diákok a sikeres vizsga, felelés érdekében tesznek. Miként azt Radnóti versében olvashatjuk, iskolába menet mindig rálépett a járda peremén egy bizonyos köre, annak érdekében, hogy aznap ne kelljen felelnie. Nos azt, hogy ez mennyire eredményes rituálé nem tudjuk, minden esetre, mindenkinek van valamilyen hasonló szokása. A szegedi egyetem bizonyos hallgatói szerint Juhász Gyula mellszobra is szerencsét hoz vizsgára menet. Ugyanis, aki megsimogatja Juhász Gyula orrát, annak az aznapi vizsgája sikeres eredménnyel fog zárulni. Tehát az iskolai rituálék az iskolai életrend olyan tradicionális elemei, melyek minden szereplőre egyaránt hatnak, szertartás szerűségük a kollektív tudat kialakításában áll.

1. sz. táblázat: A legjellegzetesebb iskolai rituálék (saját készítés)

Iskolai rituálék		
Intézményes ünnepek	Sajátos iskolai hagyományok	Közvetlen és közvetett kommunikációs eljárások
Évnyitó, Évzáró, Október 23. Karácsonyi ünnepség, Március. 15. Ballagás	Halloween, Márton nap, Mikulás, Osztály karácsony, Bolhapiac, Húsvét, Anyák napja, Farsang, Osztály kirándulás, Bleyer nap, Sport nap, DÖK maraton, Gólyaavató	Dolgozatírás, Konfliktus megoldás, Köszönési formák, Felelési szituáció, Tanítási órák, Felvételi rítus, Tanévzáró, Tanévnyitó, Osztályterem díszítés, Fali újság, Folyosók

3. A kutatási téma

A továbbiakban a táblázatban látható rituálék némelyikének a gyakorlatban való megjelenését vizsgálom különböző módszerekkel, és vizsgálati szempontok alapján. A dolgozatomban a fő hangsúly a résztvevő megfigyelésen van, amely módszer részletes bemutatására munkám következő részében kerül sor. A kutatás feltáró módszereihez egy tanulói kérdőív és a tanárokkal készített interjú tartozik. A vizsgálat célja minél szélesebb körben, többféle szempontból vizsgáljuk meg, az iskolai rituálékat és azok pedagógiai jelentőségét. A vizsgált iskola a budaörsi Bleyer Jakab Német Nemzetiségi Általános Iskola. Azért ezt az iskolát választottam, mert abban erőteljes a törekvés a hagyományok őrzésére. A kutatás kapcsán megfogalmazott kérdéseim elsősorban arra keresték a választ, hogy hogyan jelennek meg az iskolai rituálék a gyakorlatban. Vizsgálom továbbá azt is, miként változnak az iskolai rituálék az egyes életkorokban. Választ szeretnék kapni arra is, hogy, milyen a gyermekek viszonya az iskolai rituálékkal. Végül annak a megválaszolását tartom jelentősnek, hogy miért fontosak a rituálék jelenléte az iskolában.

3.1 Vizsgálati módszerek

Vizsgálatom módszereit tekintve a kutatásom hermeneutika jellegű, empirikus adatokkal kiegészítve. Ez annyit jelent, hogy a vizsgálat megértésen és értelmezésen alapul, célja egy kis közösség mikrovilágának megismerése, belső folyamatainak megértése. A cél elérését legjobban a hermeneutika módszerei támogatják, mivel a rituálék formális és informális jelenlétét csupán csak empirikus adatokkal nem lehetne kellő képen feltárni. A hagyományok és rituálék megértését résztvevő megfigyeléssel tudom elérni, melyet megelőz az iskola pedagógiai programjának elemzése, amely a nevelési célzatú rituális elemekre fókuszál. Az empirikus adatokat a diákokkal kitöltetett kérdőív szolgálja, melyek kiegészítik az iskolában történő megfigyeléseim. Az interjúval bezárólag a vizsgálat célja megérteni a rituálék működését az adott iskolában, valamint az eredményeket értelmezni. A téma számos további kutatási lehetőséget rejt, melyek még összetettebb képet adhatnak a rituálék jelentőségéről a nevelést és oktatást tekintve, azonban ebben a tanulmányban csak egy kis részét vizsgálom.

3.1.1 Dokumentumelemzés

Az iskola pedagógiai programjának elemzése során arra törekedtem, hogy megtaláljam benne azokat az elemeket, melyek rituális tartalommal bírnak. Ezek megjelenhetnek konkrét nevelési célok formájában, vagy rejtett módon. A dokumentum elemzése egy kiinduló pont a vizsgálatom szempontjából, amit a megfigyeléseimmel igazolok. Továbbá célom megnézni azt is, hogy milyen képet mutat magáról az iskola a pedagógiai programban, és ez a kép mennyiben valósul meg a gyakorlat során.

3.1.2 Résztevő megfigyelés

A résztvevő megfigyelés elsősorban a kulturális antropológiában használt adatgyűjtési technika. A módszertant kezdetben az Európától távoli és ismeretlen nyelveken beszélő népcsoportok kultúrájának és társadalmának tanulmányozására fejlesztették ki. A módszer *Bronislaw Malinowski* nevéhez köthető. A kutatás fontos eleme, hogy a terepet ismeretlennek kell tekinteni, saját tapasztalatokon, személyes élményeket kell gyűjteni. A kutatómunka végső célja az interpretáció, az összegyűjtött tapasztalatok és belülről jövő értelmezésük lefordítása. Mindezt egyfajta „kívül- és belül állás” jellemzi, tehát az esemény belülről való megélése és külső szemmel tekintő önreflexió az érzésekre, cselekvésekre, értelmezésekre. (*Malinowski, 1972*)

Earl Babbie a résztvevő megfigyelés módszerét a megfigyelő lehetséges szerepei szerint több szintre osztja. Ami a terepkutatás jelentéséről leginkább a köztudatban van, az az egészen részt vevő, vagyis olyan kutató, aki valódi résztvevője az eseményeknek, így is viselkedik. Valódi identitása és célja nem ismert azok előtt, akiket megfigyel, igyekszik a legtermészetesebben viselkedni, életük azon területén és azon helyzetekben, amely a vizsgálat tárgyát képezi. Ez a módszer azonban számos etikai problémát felvet. Első sorban etikus e megtéveszteni azt, akit vizsgálunk azt remélve, hogy majd bízik bennünk. Persze a kutató sem a megtévesztés kedvéért teszi, amit tesz, hanem azért mert azt reméli így érvényesebb és megbízhatóbb adatokhoz fog jutni. Az is előfordulhat, hogy azzal, hogy egészen résztvevője az eseményeknek, befolyásolja azt, amit vizsgálni szándékozik. Résztvevőé válik, és már nem tudja kívülről tekinteni a megfigyelés tárgyát. Jelen kutatásom szempontjából a legjobb megoldásnak a megfigyelőként részt vevő szerepet vállaltam. Ami azt jelenti, hogy a megfigyeltekkel folyamatos az interakcióban áll a kutató, de nem tesz úgy mintha maga is résztvevő lenne, nyíltan vállalja kutatói munkáját. Munkája alaposabb, a jelenségeket megfigyeli, tapasztalja, és egy jól kidolgozott dokumentációs rendszerben rögzíti azt. Természetesen ennek is vannak veszélyei, mint minden kutatási módszernek. Azonban a

kutatásom során igyekeztem ezeket minél jobban kiküszöbölni és tartani a tudományos távolságot, nem elvonni a figyelmet és nem túlságosan bevonódni. (Babbie, 2003. 308-309.)

A megfigyelésem terepe mikro szinten a tanulók mediális környezete, azaz az osztálytermeik, makroszinten az iskola épülete. Célom olyan elemek megjelenésének meglátása, amik az iskolai rituálék összetettségére utalnak, a nevelést valamint az oktatást támogatva. A tanulói környezet megfigyelési szempontjaiba tartozik az osztályterem kialakításának megfigyelése, azaz, milyen a padok elhelyezése, azok mozgathatósága. Van e díszítés a teremben, ha van, az osztályra jellemző egyedi mintákat tartalmaz, vagy oktatási segédanyagokat is. Mik az osztályra jellemző motívumok, felfedezhetők-e az osztályra jellemző szokások, mik a felelősök feladatai, van e faliújság, ha van miből áll. A megfigyelés aktívabb része az órákon való hospitálás, melyeken a tanári módszereket, motiválási módszereket figyelem meg. Fontos kiemelni főleg alsóbb tagozatban a napi rituálék kialakító módszereket (étkezés, tisztaság, kommunikáció, házi feladat, stb.). A résztvevő megfigyelés során kitérek az iskolai rendezvényekre, azokon való részvételre. Itt főleg a gyerekek részvételének arányát, a megszervezést figyelem, valamint a rendezésben, szervezésben való részvételüket a diákoknak, milyen hagyományok vannak mindezekben.

A résztvevő megfigyelés során nagyobb hangsúlyt kap a korosztály szétválasztása. A korábbi feltételezésem, miszerint a felsőbb tagozatokban jelentősen csökken az iskolai rituálék jelenléte, ennél a pontnál a téma fontossága miatt kulcsfontosságú. További célom megfigyelni azt, hogy mikor következik be ez a törés, és mi ennek az előnye illetve hátránya. Feltételezésem szerint ennek leginkább hátránya van, ezért is lenne cél a rituálék megőrzése a későbbi korosztály számára is.

3.1.3 Kérdőív

Az általam szerkesztett kérdőív elsődleges célja, a diákoknak az iskolai ünnepekkel, hagyományokkal kapcsolatos viszonyulását vizsgálja. Ennek kapcsán azt szeretném megtudni, hogy a diákok identitására milyen hatással, befolyással vannak az iskolai ünnepek, rituálék. Valamint célom az is, hogy megnézzem az intézményesült ünnepek által közvetített értékek mennyiben tudatosulnak a gyermekekben. Tehát ezek a hatások mennyiben befolyásolják az identitásukat, pozitív illetve negatív hatással vannak-e rájuk. Feltételezem, hogy a tanulók számára nem egyértelmű mi a különbség az iskolai ünnepek és az iskolai hagyományok között. Így az első néhány feladat az ünnepek és hagyományok szétválasztására irányulnak. A feltett kérdések részben arra is választ adnak, hogy az iskolai ünnepekbe tartoznak leginkább a vallással kapcsolatos ünnepek, az állami ünnepnapok, megemlékezések, és az iskolai hagyományok közé az iskolára jellemző szokások tartoznak. Például az iskola névadójára irányuló megemlékezés, év eleji táborok, illetve a tanévet lezáró ünnepség, tanulmányi tábor, ünnepnapok. Mindaz, ami az iskola identitásához hozzá tartozik. További célom megtudni, hogy ezek az események mennyire kötöttek, vagy spontán módon alakulnak. A résztvevők hogy érzik magukat, milyen szerepben jelennek meg. Egészében tekintve pedig, ami többek között a legérdekesebb kérdés a számomra, hogy mennyiben tudatosulnak az iskola céljai a tanulók fejében.

Az általam vizsgált korosztály az általános iskola első osztályától nyolcadik osztályáig tanuló diákokra terjed ki. Választásomnak több oka is van, miszerint azt feltételezem, hogy az alsó tagozatban (1-4. osztály) jobban a felszínen vannak, jobban megfigyelhetők az iskolai rituálék. Itt tanulnak írni, olvasni, még képekben lehet őket tanítani, és olyan módszereket alkalmazni, amik rituális elemeket tartalmaznak (például: utánzásos tanulás). Továbbá feltételezem, hogy a felsőbb tagozatokban (5-8. osztály) már kevésbé vannak a felszínen ezek az elemek, inkább jelennek meg rejtett módon, átalakulva. A kérdőívem erre vonatkozó kérdéseinek célja, hogy ki lehet e mutatni valamilyen hozzá állás béli változást az iskolai ünnepekkel, hagyományokkal kapcsolatban.

3.1.4 Interjú

A kutatás hermeneutika jellegéből kiindulva fontos megjegyezni, hogy az interjú, mint módszer teljes egészében releváns. Alapvetően a hermeneutika szövegek interpretálásának a tudománya, azonban ha a párbeszédet szöveggént kezeljük, és arra értelmezési folyamatok során reflektálunk, a kutatás szempontjából helytálló következtetéseket kaphatunk. Fontos mégis megjegyezni azt, hogy az interjú módszerének használata közben már megvalósul az interpretáció, tehát magában foglalja a szöveg létrehozását és annak megvitatott értelmezését is. Ennek tudatában készített kutatási interjúm a megfigyelésemet egészíti ki, amit a pedagógusokkal, valamint az igazgatónővel készítettem el. (Steinar, 2005, 56. o)

A kérdéseim többek között arra irányulnak, hogy mennyire lehet, illetve kell bevonni a gyerekeket az iskolai rendezvények megszervezésébe, továbbá milyen tanítást támogató hagyományok vannak és milyen rituális elemekkel lehet motiválni a tanulókat. Ezen kívül min múlhat egy tanár sikeressége és fontos-e a szülők és a pedagógusok kommunikációja a gyermek nevelése érdekében. A kérdőívre reflektálva, ők mit látnak, milyen hatással vannak az iskolai ünnepségek, hagyományok a diákokra. A kutatásom szempontjából azért tartom fontosnak az interjút, mivel célom minél több nézőpontból vizsgálni az iskolai rituálék megjelenését, hatását. Ezáltal láthatóvá válhat, milyen direkt és indirekt folyamatok vannak a háttérben.

Mindezt félig strukturált interjú keretén belül végeztem el, mivel vannak ugyan meghatározott kérdéseim, de a téma jellegét illetően nem gondolom, hogy strukturált formában lenne a legeredményesebb. Jellege tematikus-kvalitatív, melyben egy meghatározott témára, ez esetben az iskolai rituálékra vonatkozóan gyűjtök adatokat, és a félig strukturáltsága miatt személyes hangvételű. (Sántha, 2009)

4. A vizsgálat helyszínének bemutatása

Az iskola két épületben működik. Az egyik helyszín az Iskola tér, ahol a német nemzetiségi nyelvoktatáson, kommunikáció és dráma, általános képzési formákon van a hangsúly. A másik helyszín az Árpád utca, ahol sajátos nevelési igényű gyermekekkel foglalkoznak, és biztosítják a nevelésüket, oktatásukat.

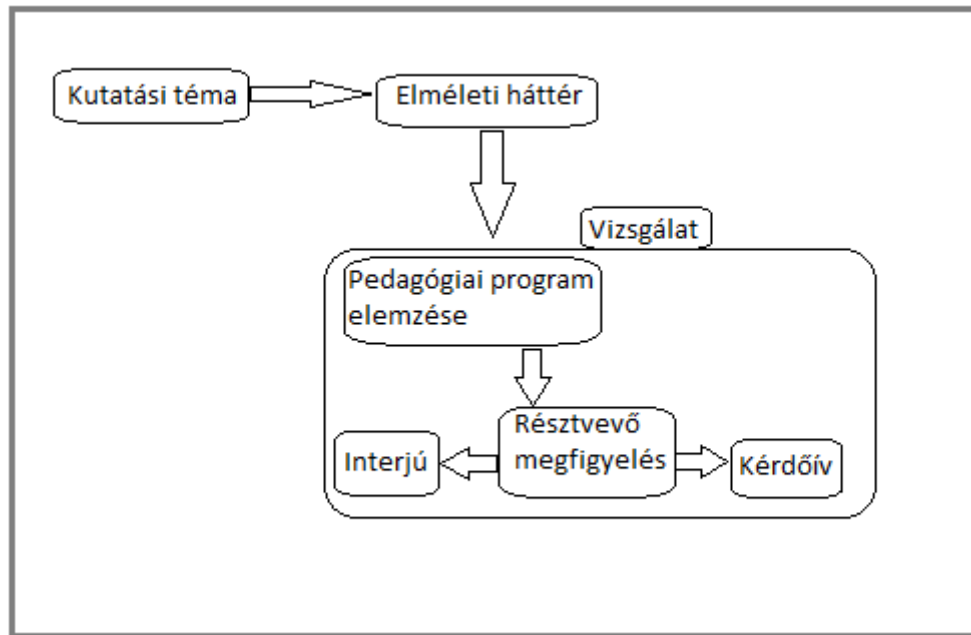
A kutatásom terepe az Iskola téri épület volt, ahol az iskola hitvallása szerint „A gyermekek megszerezhetik a meghatározott általános műveltséget, megtanulják a demokratikus közösségi élet gyakorlati szerepeit, elsajátítják a legfontosabb erkölcsi és etikai normákat, önálló ismeretszerzésre válnak képessé, megismerkednek a modern technikai eszközökkel és információhordozókkal, s megtanulják azok gyakorlati alkalmazását.”

Az itt tanító tanárok nagyobb része jól felkészült, közülük sokan több diplomás pedagógusok. Többen évek óta kiemelkedő munkát végeznek. A munkaközösség-vezetők szoros kapcsolatot építettek ki csoportjaikkal. A döntéseket is mindig együtt hozzák meg, miközben törekednek a szemléletváltással, megújulással, az iskola arculatának kialakításával, eredményes oktató–nevelő munkájával. A nevelőtestület munkáját logopédus, gyógytestnevelő, fejlesztőpedagógus, iskolapszichológus és szabadidő szervező segíti. Az iskola nem pedagógus dolgozói is képességük szerint a legmagasabb színvonalon teljesítenek, igyekeznek az iskola folyamatos és zavartalan működtetésére.

A Bleyer Jakab Német Nemzetiségi Általános Iskola egy lakótelepi iskola, mely folyton törekszik a felújításra, bővítésre, és színvonalas környezet teremtésére. Valamennyi teremben kiépült az internet hozzáférés lehetősége, az egész épület akadálymentesített és a sportudvar is felújított. A pedagógusok munkáját segíti a megnövekedett osztályterem és szakterem létszáma, valamint a csoportbontást szolgáló nyelvi terem. A tanulásban és olvasás megszerettetésében fontos szerepe van a könyvtárnak, amihez jól felszerelt olvasóterem tartozik, valamint az itt elhelyezett számítógépek segítségével lehetőség van az Internet használatára. Az iskola törekvéseit tükrözi, a folytonos pályázatok írása, és az IKT eszközök használata, folyamatos bővítése. *(Pedagógiai program)*

5. A vizsgálat

A kutatásom folyamatábrája

5.1 Az iskola pedagógiai programjának elemzése

Az elemzésem szempontjából úgy gondolom az a tervszerű, ha az iskolában folyó nevelő-oktató munka pedagógiai alapelveit, feladatait, céljait, eszközeit és eljárásait nézem meg először. A pedagógiai program kiemeli, hogy az iskola olyan légkört próbál teremteni, ahol a tanulók otthon érezhetik magukat. Ennek érdekében tiszteletben tartják a tanuló személyiségét, bevonják őket a szervezésbe, és figyelembe veszik az egyéni képességeiket az oktatás során. Ezt azért tartom fontosnak, mert eredményes oktató-nevelő munkát csak úgy lehet elérni, ha a diákok nem feszengnek, nincs bennük egy olyan mértékű szorongás, ami meggátolja őket a kiteljesedésben és abban, hogy úgy teljesítsenek, ahogy tudnak. A pedagógusok előre megismertetik velük a követelményeket, így tudják, hogy mire számítsanak, nem éri őket meglepetés. Persze a meglepetés kikerülhetetlen abban az esetben, ha nem figyelnek. Ennek ellenére is a tantestület igyekszik segítségükre lenni a tanulóknak, és arra törekednek, hogy szeretetteljes emberi kapcsolatokat alakítsanak ki a tanulók között, nevelő és tanuló között, nevelő és nevelő, valamint nem utolsósorban szülő és nevelő között. Ez utóbbi azért is nagyon fontos, mivel az iskola nem csak oktató munkát végez, hanem egyre inkább nevelő feladatokat is ellát.

A gyermekek nevelése azonban nem csak a pedagógus feladata, hanem a szülőé is, és egyben a kettőjük közös munkája. Tehát annak érdekében, hogy a két nevelési szintér érték közvetítése ne üssön el lényegesen egymástól, fontos a konzultáció. Ennek legfőképpen az alsó tagozatban van különösképpen fontossága, mivel ott alakítható ki a gyermekek szokásrendszere leginkább. Később már ellenállásba lehet ütközni, ha változtatásra van szükség. A szülők és a pedagógusok közös munkájának rituális eleme ebben a szokásrendszert kialakító folyamatban van. A mindennapi rituálékra, valamint a korábban Wulf (2007) által kategorizált rituálékra való odafigyelés megoldással szolgálhat egyes konfliktusos helyzetekben. A szülőkkel való kapcsolattartást bizonyítja, hogy az iskola igyekszik lehetőséget teremteni arra, hogy a tevékenységekről, eredményekről minél többet megismerhessenek a szülők, valamint a város érdeklődő polgárai. A nevelők fontos feladatnak tartják, hogy az iskola továbbra is képviseltesse magát a különféle városi

rendezvényeken, illetve a tanulók számára szervezett városi szintű megmozdulások szervezésében és lebonyolításában maga is részt vegyen.

Az iskola célja, hogy megismertesse a nemzeti kultúrát és a történelem eseményeit, azok kiemelkedő személyiségeit és hagyományait. Mindezek megbecsülése révén táplálják a gyermekekben a haza és a szülőföld iránti szeretetet. A hazai hagyományokon kívül, tekintve, hogy német nemzetiségi iskola, célja a német nemzetiségi, nemzeti és a helyi hagyományokat megismertetni és ápolni minden tanulóval, ezzel erősítve a nemzetiségi identitástudatot. Az pedagógiai programban feltüntetett értékrendszer rendkívül komplex. A kutatásom szempontjából először „A tudásvágy, mint érték” részt emelném ki. A tanulmány elméleti háttérénel már írtam, hogy a rítusok az írástudás előtt a tudásátadás eszközei voltak. „Iskolánk tanulója legyen kreatív, fejlett problémamegoldó gondolkodású, legyen igénye minél több tudás megszerzésére, legyen képes önálló ismeretszerzésre, feldolgozásra.” (*Pedagógiai program*) A tudás megszerzésére való igény ugyanúgy visszavezetethető az ősi társadalmakba, sőt még korábbra is. Ennek az alap értéknek a közvetítése támogatja a rituális tudásátadás megjelenését az iskolában, valamint elősegíti a további értékek közvetítését. Ilyen például az erkölcs, az anyanyelv és idegen nyelv, az interperszonális értékek, az egyén önmagához viszonyuló értékeit, a társadalmi és kulturális értékeket. Ez utóbbinak

megjelenése a hagyományokban, az ünnepekben, különböző rendezvényeken jelentős. Mivel nemzetiségi iskoláról beszélünk, vannak nemzetiségi osztályok, ahol különösen fontos a hagyományok őrzése és újak teremtése, a kisebbségek megismerése, valamint a másság elfogadása, vállalása. Mindezek értékek rendszerének ismerete fontos a diákok számára.

A továbbiakban az iskola pedagógusai által alkalmazott személyiségfejlesztésre irányuló eljárásait és nevelési módszereiből szeretnék pár elemet kiemelni, amik a kutatásom szempontjából megemlíthetők. Az első ilyen a szokások kialakítását célzó, beidegző módszerek. Ezen belül is a követelés, gyakoroltatás, segítségadás, ellenőrzés és ösztönzés. Az utánzásos tanulás módszeréből kiindulva nagyon fontosnak gondolom ezeket a közvetlen módszereket. A közvetett módszerekhez tartozik a tanulói közösség tevékenységének megszervezése, közös célok kitűzése és elfogadtatása, hagyományok kialakítása, követése, ellenőrzése és ösztönzése. Úgy gondolom, ezek mind rituális elemmel bírnak, és támogatják a hatékony nevelő munkát.

Az iskola személyiségfejlesztéssel kapcsolatos pedagógiai feladatai ugyanerre a következtetésre juttattak, miszerint a tanulók erkölcsi nevelése, alapvető erkölcsi értékek megismertetése, tudatosítása és meggyőződéssé alakítása fontos feladat. Nem kihagyható a közösségi nevelés sem. Mivel az ember társas lény, a tanulás folyamata is legtöbbször a társas kapcsolatokat erősíti, alakítja. Így fontos megtanulniuk az együttélés szabályait, a társas kapcsolatok fontosságát, a kulturált magatartás és kommunikáció elsajátítását. A közösségfejlesztésre irányuló nevelő és oktató munka a tanulók közvetlen, személyes kapcsolata révén valósul meg. Ezek megjelenhetnek a tanórákon, csoportmunka alkalmával, vagy egy szerveződésben való részvétellel, egy rendezvény megszervezésével, valamint a Diák Önkormányzatban való munka során. (Pedagógiai program)

5.2 Kutatási kérdések

A kutatásom jelenlegi állásában a vizsgálatomat egy adott iskolában végeztem. Itt a módszereim kiterjedtek a diákokra és a pedagógusokra egyaránt. A célom egy átfogó kép alkotása volt, amelyen bemutatom a rituálék mai megjelenési formáit iskolai környezetben formális és informális szinteken. A dolgozatomat átfogó kutatási kérdéseimet megválaszolva elemzem a kutatás eredményeit, és vonok le következtetéseket. A téma szakirodalmi áttekintése után világosan láttam, hogy ez a terület, amit most vizsgállok, csak részterülete a kutatási lehetőségek tárházában. Ezért is célom a rituális folyamatok további vizsgálata a későbbiek folyamán.

5.2.1 Hogyan jelennek meg az oktató-nevelő munkában a rituálék?

Az iskolai szinten megjelenő rituálék oktató-nevelő szerepe leginkább a hagyományok, ünnepek és rendezvények szintjén vizsgálható. Megfigyeléseim alátámasztják ezt a kijelentésem, mivel azt láttam, hogy az iskola a pedagógiai programban leírtakhoz hűen rengeteg erőfeszítést tesz annak érdekében, hogy a megszervezett programok minőségek és tanulságosak legyenek a tanulók számára. Ezeket a rendezvényeket általában valamelyik munkaközösség szervezi meg, bevonva ebbe a folyamatba az idősebb diákokat is. Idén a Márton nap alkalmával a korábbiakkal ellentétben reggel volt a lámpás körmenet, ami újjátételnek minősül, így nem is aratott mindenhol ugyanakkora sikert. A változtatás oka az volt, hogy késő este már a gyerekek fáradtak, nehezebb velük bánni, valamint vannak diákok, akiket a szüleik csak emiatt hoztak vissza az iskolába. Ugyanakkor az, hogy a saját készítésű lámpásokat, plakátokat, jelmezeket megmutathatják a zsűrinek, elfeledtette velük azt, hogy kicsit korábban kellett bejönniük az iskolába. Szokás továbbá, hogy az alsós osztályokban a 8.-os diákok tartanak előadást Szt. Márton napján német és magyar nyelven. Ezen a napon a gyerekek megtanulják, hogy segíteni másokon milyen érzés, és mennyire fontos. Az igazgatónővel folytatott beszélgetéseim alkalmával kiderült, hogy minden egyes iskolai rendezvény, vagy kisebb program részben arra szolgál, hogy a gyerekek megtanulják egymást tisztelni, szeretni és elfogadni.

Mikulás napján az egyik osztályba belépve minden padon két kis piros csomag volt, mindegyiken egy-egy cetli a csomag tulajdonosára jellemző szavakkal. Ezek lehetnek a gyerekek kedvenc színei, könyvei, írói, játékaik, filmjei, állatai. Amikor megérkeztek a gyerekek, mindenkinek meg kellett keresnie saját csomagját és aznap ott kellett ülnie. A tulajdonságokat a szülők írták össze és küldték el az osztályfőnöknek, aki összeállította a mikulás csomagot. Más osztályban minden szülő készített valamit az osztály részére, lehetett az mindenkinek egy sütemény, vagy ceruza, radír, akármi. Minden nap kibontottak egy csomagot, és megköszönték a szülőknek, amiért gondoltak rájuk. Volt egy első osztály, ahol a kicsiknek a felsősök adtak elő egy kis színdarabot, az üzenet pedig az volt, hogy hazudni nem szabad, és sokkal jobb érzés megajándékozni a másikat, mint ajándékot várni tőle. Ezután a Mikulás kiosztott a gyerekek között a felsős osztály által készített ceruza tartókat ceruzával és csokoládéval, majd az elsősök adták oda az általuk készített papír mikulásokat. A Mikulás nap célja az volt, hogy a gyerekek megtanulják jól viselkedni jó, mert örömet okoznak vele a másoknak, és ajándékozni úgy is lehet, hogyha az ajándékot nem vásárolom, hanem elkészítem, vagy egy színdarab formájában átadom.

Ami számomra a legmeghatározóbb élmény volt a megfigyeléseim során, az a karácsonyi ünnepség volt. Tudtam, hogy az iskolában minden ünnepség megszervezése mögött hatalmas munka van, és mint tartogat valami tanulságot magában. Az ünnepség 4 órakor kezdődött, mindenki ünneplőben volt, mert kötelező. Ezt az egyik tanuló is írta a kérdőívben, miszerint: „Ha évváró, ballagás, évnitó van, akkor nem illik farmerban lenni, hanem ünneplőben (olyankor kötelező)”. Az ünnepséget az igazgatónő nyitotta, majd a gyerekek 4 előadást mutattak be, ami mind közvetített nevelési értékeket. Az egyikben egy munkanélküli angyal volt, aki elment az elfelejtett lények boltjába, ahol a munkaközvetítő adott neki egy biciklit, amivel el tudta vinni a gyerekek által írt leveleket a Mikulásnak. Az előadás végén az angyal ajándékot osztott ki a tanárok között. A következő előadás volt talán a leginkább nevelő hatású. A történet „A varázsdada” McPhee nevelési módszereit mutatta be. A történet röviden annyi, hogy McPhee egy varázsló, és ott jelenik meg annál a családnál, ahol szükség van rá, és addig marad ameddig el nem éri a célját. Először nagyon rút, nagy a foga, bibircsók. Minden alkalommal, amikor elér valamit a vásott gyerekeknél, például: megtanítja őket tisztelettudóan beszélni, megtanítja, hogy hazudni nem szabad, valamint hogy szót fogadni jó dolog, eltűnik róla valami. Először a nagy orra, majd a foga, végül a bibircsókja. Majd mikor a gyerekek már kérlelik, hogy maradjon velük, elmegy, mert máshol is szükség van rájuk. Nevelésének módszere egyszerűen az, hogy hagyja, hogy a gyerekek maguktól jöjjenek rá, hogy amit csinálnak az rossz, s ezzel többet ér el, mint előtte számos más nevelő. A karácsonyi ünnepség magában hordozta a szeretetet, és annak minden üzenetét. Ennek az üzenetnek az átadása pedig évről évre változik, ahogy a gyerekek is változnak, így a módszereken is változtatni kell. Úgy gondolom, hogy az iskola hagyományainak sikeressége nagyban függ attól, hogy az miként van közvetítve a gyerekek felé. Ha jól érzik magukat, és megértik a lényegét, akkor nem fognak unatkozni, és ahogy a kérdőívben is kijött, még a Március 15.-ei ünnepség is lehet fontos egy 13 éves gyerek számára.

Az osztály szinten megjelenő rituálék oktató-nevelő szerepe nagyban függ a pedagógusok, az osztályfőnök munkájától. Megfigyeléseim során azt láttam, hogy alsó tagozatban a legtöbb rituálé az osztály összefogására szolgál, hogy egy közösségként érezzék jól magukat. Megtanulják szeretni, tisztelni egymást, és elfogadni mindenkit úgy ahogy van. Van osztály, ahol havonta ültetés van. Nem azért, mert rosszul viselkednek, hanem azért, hogy mindenki dolgozzon mindenkivel az év során, amikor páros munka van, vagy csoport munka. Az osztályfőnökkel való beszélgetésem során megtudtam, hogy egy évvel ezelőtt 3 fős csoportban dolgoztak, minden hónapban egy embernek át kellett mennie egy másik csoporthoz, de következőleg már öt nem lehetett átrakni másik csoportba. Ennek a lényege és célja az volt, hogy az év során mindenki mindenkivel dolgozzon és legyen új tag egy csoportban. A gyerekek tanulják meg befogadni a másikat, olyan feladattal ellátni, ami testreszabott a számára. Így az idei évben nem volt probléma a csoportban való feladat megoldás, mivel megtanulták, hogy az nem vezet sehova, ha ellenségeskednek, és kirekesztik a másikat. Továbbá a tanórán kívüli kapcsolataikra is hatással volt ez a módszer, mivel sokkal kevésbé „klikkesedtek” és többet játszottak egymással. Ezt a törekvést más osztályoknál is megfigyeltem, a felső tagozatban is láthatóan megmaradt az összetartozásra való törekvés, viszont a rituálék jelenléte, jellege átalakult. Míg alsóban jobban megfigyelhető volt, addig az idősebb diákoknál ez kitolódott az iskolán kívülre, a baráti kör, a közös szokások jelentették a rituálékot.

A rituálék jelenlétének fontosságát, annak esetleges hiányában láttam. Mint ahogy azt korábban írtam, az iskola célja többek között, hogy kialakítsa a gyermekekben a kulturált társas viselkedés alapvető szokásait, a hagyományok őrzésére való hajlamot. Azonban ha egy osztálynál hiányzik a megfelelő pedagógiai munka az alsó tagozatban, nincsenek kialakított szokások, normarendszer, nincs megteremtve az a biztonságot adó közeg, ahol a diákok felszabadultak lehetnek, mégis készek tanulni és fejlődni, akkor a felsőben tanító tanáraik már nem sokat tudnak változtatni a viselkedéseiken. Úgy gondolom nem egyedi problémát vázoltam fel az imént, és a „rossz magatartású” gyermek nevelése sem lehetetlen, mivel viselkedése mögött legtöbbször sokkal több van, mint amit mutat. Ebből az esetből levont tanulságom pedig az, hogy a nevelési feladatok legjava az alsóban tanító pedagógusokat érinti. Ha egy olyan szokásrendszert alakítanak ki, amely elősegíti a diákok személyiségének kiteljesedését, pozitív nevelő értékeket közvetítve, akkor később nem tudnak ettől túlzottan eltérni a tanulók. A rituálék jelenléte megteremti ezt a szokásrendszert, biztosítva a jövőbeni beidegződéseket.

5.2.2 Milyen a diákok hozzáállása az iskolai ünnepekhez?

Erre a kérdésre első sorban az igazgatónővel folytatott beszélgetésem alapján szeretnék válaszolni. A kérdésem akkor az volt, hogy mitől függ, hogy ez rendezvény mennyire sikeres a diákok körében, mivel azt láttam a kérdőívek alapján, hogy a gyerekek fontosnak tartják ezeket az ünnepeket, még a megemlékezéseket is, sőt igényük van rá, és ha lehetne, akkor továbbiakat is bevezetnének, például a Holokauszt emléknapot. Az igazgatónő válasza az volt, hogy egy ünnepség sikeressége a színvonalon múlik. Ők minden programot igyekeznek a legszínvonalasabban megrendezni, mivel a gyerekeket a látvánnyal a mozgással lehet leginkább lekötni. Tehát ha színes, mozgalmas, érdekes és tanulságot hordozó egy program, akkor azt szeretni fogják, és nem unatkoznak rajta. A pedagógusok feladata ennek a megszervezése, a diákok bevonása, és egy közös produktum létrehozása. Alapvetően azt láttam, hogy mind tanuló szívesen részt vesz a szervezésben, a szereplésben,

akik a Diák Önkormányzat tagjai, ők szívesen beszélnek ezekről a feladatokról. Olyan felelősségtudatot alakít ki bennük, amivel járó tisztséget büszkén viselik, és örömmel tartanak előadást az alsós osztályokban, átadva ezzel a tudásuk és az elköteleződésük.

A kérdőív első két feladat célja az volt, hogy megnézzem, mennyire tartják fontosnak az iskolai hagyományokat és ünnepeket, ezek között van- e olyan amit fontosabbnak tartanak, és van-e amit kevésbé. Az eredmények azt mutatják, hogy a legtöbb diák fontosnak ítéli ezeket az ünnepeket. Alsó tagozatban a megemlékezések (Okt. 23. , Márc. 15.) kevésbé keltik fel a figyelmet, mivel sokan nem tudják mit is ünnepelünk akkor, így nem tudják, mit kezdjen vele. Az iskolai hagyományok terén pedig nagyban függött a válaszadás attól, hogy az adott gyermek németes, vagy angolos osztályba jár. A németeseknek a Márton nap fontosabb volt, mint a Halloween, és az angolosoknál a Halloween vált fontosabbá. Vélhetően azért alakult ki így, mert a németeseknek a Márton nap kötelező, a Halloween nem, az angolosoknak pedig fordítva. A többi hagyomány mind fontos a diákoknak. Ugyanez már megváltozik a felső tagozatban. A legtöbb válaszadó az évnyitót egyáltalán nem tartja fontosnak, míg az évzáró annál is fontosabb. Ennek egészen egyszerű oka van. Az évnyitóval vége a nyárnak, újra iskolába kell

menni és tanulni. Ezt a legtöbb gyerek nem szereti. Az évzáróval viszont lezárul egy év, megkapják a bizonyítványt és két hónapig nem kell tanulni. Összességében tehát elmondható, hogy minden program fontos, és érdekes amennyiben megfogja a diákokat, ad nekik valami olyan pluszt, amiért érdemes utána elgondolkodni. A kutatásom szempontjából lényegesnek tartom ezt a megállapítást, mivel egy iskolában megjelenő rituális elemek hatékonysága pont ettől éri el a célját. Pont ettől lesz értelme, és bizonyítja be, hogy ugyanannyira megállja a helyét, mint több száz évvel ezelőtt.

A kérdőív 5. és 6. kérdésére adott válaszok voltak számomra a legtanulságosabbak. Ebben a két kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy ha egy messziről jött barátjuknak kellene mesélni az iskolai programokról, akkor mit mesélnének. Valamint mit ajánlanának neki, amin mindenképpen részt kellene, hogy vegyen. Az alsó tagozatos gyerekek így nyilatkoztak: „Ha évzáró, ballagás, évnyitó van, akkor nem illik farmerban lenni, hanem ünneplőben! (olyankor kötelező”, „Szerintem mindegyik jó és mindegyiket ajánlanám neki, mert mindegyik valamilyen mértékben vicces.”, „A legutóbbi rendezvényről, ünnepségről vagy programról beszélnék a barátomnak. Elmesélném mi tetszett benne és azt is, ami kevésbé tetszett.”, „Azt mesélném neki: hogy ezek pihentetőek az egész évi tanulás mellett, és kikapcsolódást nyújtanak.”, „Képzeld nálunk az iskolában a Márton-nap úgy szokott lenni, hogy mindenki hoz, vagy készít egy lámpást.” A felsős diákoknál kicsit egyhangúbb volt a válaszadás. Sokan írták, hogy jó, érdekes, a tornateremben van, néha unalmas. De akik szoktak szerepelni, vagy a DÖK tagjai, sokkal részletesebb választ adtak: „Valamelyik osztály általában műsort csinál, előtte az igazgató (ill. igazgatóhelyettes) beszédet mond. Az énekkar is fel szokott lépni.”, „hogy nálunk a karácsonyi műsor mindig egyedi és kézzel és rengeteg erőbefektetéssel történik.”, „Azt, hogy általában jók szoktak lenni, de van olyan is, ami alsóban jó volt, felsőben unalmas lett. Pl.: Farsang, Halloween.”, „Azt, hogy a legtöbb ünnepség minden évben valami újat mutat.”, „DÖK-ös vagyok, ezért arról mesélnék, hogy szerveztük meg és mennyire tetszett a többieknek.”, „A karácsonyi műsort, mert nálunk ez a legszínvonalasabb rendezvény, rengeteg munka és próba van benne. Hatalmas sikert arat és máshol nincs ilyen.” A válaszokból is látszik, hogy mind szívesen részt vesznek rajta, élvezik, és ettől olyan jó a tanév. Minden gyereken azt láttam a megfigyeléseim során, hogy szeretnek ebbe az

iskolába járni, és a sokszínűsége miatt még a tanulás is könnyebb. Az előző kérdéshez visszatérve a pedagógusok hozzáállása és munkája teszi lehetővé ezeket a válaszokat. A rituálék, ha csak a hagyományok által is, de megkönnyítik a nevelést és az oktatást, valamint a gyerekek személyiségfejlődésében is kulcsfontosságú szerepet képviselnek.

5.2.3 Hogyan változik a rituálék jelenléte az egyes életkorokban?

Az iskolában végzett megfigyeléseim alapján azt láttam, hogy az elsős korú gyerekektől kezdve a nyolcadikos gyerekekig jelen vannak ezek a rituálék. A változás egyrészt a rituálék spontaneitásának mértékében van, valamint az életkor növekedésével az egyre szélesedő baráti kör, az iskolán kívüli programok milyenségében. Leginkább alsó tagozatban figyelhető meg, hogy a pedagógusok sokkal nagyobb figyelmet szentelnek arra, hogy kialakítsanak egy szokásrendszert a diákjaikban. Ez önmagában nem meglepő, hiszen a fejlődési szakaszuknak megfelelően erre szükség is van. Ennek gyakran eleme rituális jellegű. Például a betűk tanulásánál az utánzás, vagy egy szöveg megértésénél a közös megbeszélés, a csoportmunka, vagy a drámapedagógiai módszerek, amiket alkalmaznak dráma órán. A különböző játékok, amik a bevonódást, feszültségoldást szolgálják. Mind tartalmaz rituális elemeket, amik elősegítik a könnyebb megértést, és a fejlődést. Az iskolában angolos, németes, és drámás osztályok vannak. Módszereikben egyik sem különbözik nagyban a többitől, csupán csak több órájuk van például drámából. Van egy felsős osztály, ahol sok a magatartás zavaros, figyelem zavaros, hátrányos helyzetű családból származó gyermek. Ők drámás osztályba járnak, ahol a pedagógusok igyekeznek őket lekötni több drámapedagógiai módszerrel. A negyedik osztályban már egyfajta felkészítés zajlik, hogy ha felsőbe lépnek, akkor könnyebben fogadják az új tanárokat. A rituálék jelenlétének megfigyelésénél ez az átmenet 6. osztályban vehető észre jobban. Amíg alsó tagozatban egy pedagógus tanította őket, itt majdnem minden órán mással találkoznak, ez kissé felbontja az osztályközösség harmóniáját. Osztálytól függően jöhet létre klikkesedés, kirekesztés, de nem egyedi példa, hogy az osztály továbbra is összetartó közösséget alkot. Ez úgy gondolom, nagyban függ attól, hogy az alsós osztályfőnök hogyan nevelte őket. Tehát a felső tagozatban a rituálék

jelenléte sokkal inkább rejtett és spontán, nem lesz kevesebb, csupán más formájában jelenik meg. Ahogy idősödnek kevésbé befolyásolják a szülők őket a szabadidejük eltöltését illetően. A rituálék megjelenhetnek az iskolán kívüli közösségekben, amik megfigyelése már jóval nehezebb. Ugyanakkor azt vettem észre, hogy a tisztelettudó magatartás megmarad az esetek nagy részében, és például egy ünnepségben, programban való részvételt ugyanúgy lelkesen vállalnak. Összességében tehát elmondható, hogy mindenhol jelen vannak, mi magunk hozzuk létre, és vagyunk a részesei, ha az iskolai programokban látjuk a rituálékat akkor az alsósok számára jobban jelen van, mint ahogy az oktatásukban is. Azonban ha mélyebb rétegeit vizsgáljuk, akkor a felsős korosztálynál is jelen van, mind az iskolában, mind az azon kívüli közösségekben, családjaikban.

6. Összegzés

A kutatásom folyamatát folytonos kérdések övezték. A kiinduló témám nagysága miatt a dolgozatom befejezése csupán időleges, motivációm további kutatásra ösztönöz. A jelenlegi tanulmányomban bemutattam a rituálék eredetét, kialakulását, átalakulását. A dolgozat második fejezetének kibontása úgy gondolom elengedhetetlen volt a rituálék megértéséhez. A kutatási kérdéseim pedig ebből a szakirodalmi háttérből születtek. Arra kerestem a választ, hogy a rituálék hogyan jelennek meg iskolai környezetben, ezen belül is mennyire megfigyelhető, mennyire spontán. A megfigyeléseim során arra törekedtem, hogy minél több iskola ünnepségen, hagyományon részt vehessek, bepillantást nyerhessek a tanórákon megjelenő rituálék mikrovilágába. Valamint ezzel kapcsolatban a pedagógusoknak milyen szerepük van ezekben a folyamatokban, min múlik egy-egy ünnepség sikeressége. A kutatásom során rengeteg pozitív élménnyel gazdagodtam. Láttam, hogy az az előfeltevésem, miszerint a diákokból az iskolai rendezvények unalmat váltanak ki nem igazolódott. A kérdőív válaszaiból világos lett, hogy minden ünnep lehet élvezetes, ha a kellő eszközökkel dolgozik, és megfogja a résztvevőjét. Ebben nagy munkájuk van a pedagógusoknak, amit évről évre kamatoztatnak, amikor a diákok önként vállalkoznak a programok megszervezésére. A dolgozatom fontosságát abban látom, hogy vannak olyan nevelési célok, melyek a gyakorlatban való megvalósítása nehézkes, gyakran megvalósíthatatlanok. Úgy gondolom, e mögött sokszor nem a nevelő, pedagógus szakmaiatlansága, gyakorlatának hiánya van, hanem egy olyan kis lépés, ami meggátolja a pedagógus nevelő-munkájának a sikerét. A rituálék megjelenési formáinak megismerése segítséget nyújthat egy konfliktusos helyzet megoldásában, vagy egy probléma gyökerének feltárásában. A kutatásom globális célja volt egy adott iskola világának a megismerése, egy-egy rituális alkalmon való részvétellel pedig az iskolai rituálék, hagyományok megfigyelése, megértése és értelmezése. Számtalan további lehetőséget látok a kutatás szempontjából, amiktől sokkal összetettebb és szélesebb látókörű lesz.

7. Felhasznált Irodalom

Assmann, Jan (2004): A kulturális emlékezet. Atlantisz kiadó, Budapest.

Babbie, Earl (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest.

Bleyer Jakab N. N. Ált. Isk. Pedagógiai Programja. (2010) (kézirat)

Barcsai Ágnes, Hagymásy Katalin, Márton Sára (2009): Nevelési gyakorlat, változó iskolai szintereken. In: Dr. Szabó Antal (szerk.): Tanári mesterképzési szak összefüggő szakmai gyakorlat. Nyíregyháza.

Csíkszentmihályi Mihály, Reed Larson (2012): Kamasznak lenni. Libri Kiadó, Budapest.

Csíkszentmihályi Mihály, Kevin Rathunde – Samuel Whalen (2010): Tehetséges gyerekek. Flow az iskolában. Nyitott Könyvműhely, Budapest.

Christoph Wulf, Brigit Althans, Kathrin Audehm, Constanze Bausch, Michael Göhlich, Benjamin Jörissen, Ruprecht Mattig, Anja Tervooren, Monika Wagner-Willi, Jörg Zirfass (2004): Bildung im Ritual: Schule. Familie, Jugend, Medien. GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden.

Donald, Merlin (2001): Az emberi gondolkodás eredete. Osiris Kiadó, Budapest.

Gagy József (2007): Zöld fenyevesek között Kék Lagúna, In: Pócs Éva (szerk.): Maszk átváltozás, beavatás. Balassi Kiadó, 188-200 p.

Gehlen, Arnold (1974): Az ember természete és helye a világban. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Gertz, Clifford (1994): Az értelmezés hatalma; Antropológiai írások. Századvég Kiadó, Budapest.

Géczi János (2006): A tudásátadás történelmi formái és az iskola. In: Új Pedagógiai Szemle 56. évf. 9. sz. 3-25. p.

Kaposi József (2009): Az érettségi, mint a felnőtté avatás rituáléja. In: Új Pedagógiai Szemle 59. évf. 4. sz., 17-29. p.

Kvale, Steinar (2005): Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest.

Márton Előd (2006): A cserkész táborok hatása a serdülőkorú fiú identitására. Szakdolgozat, Kolozsvár.

Mihály Ildikó (2010): Iskolai szertartások: élmények és veszélyek a diákléthez kapcsolódó rituálékban. In: Új Pedagógiai Szemle 60. évf. 3-4 sz. 2010 238-245. p.

Mohnhoff, Charlotte (2007): Rituale in der Grundschule. Eine ethnographische Fallstudie in einer jahrgangsgreifenden Eingangsklasse.

Németh András – Boreczky Ágnes (1997): Nevelés, gyermek, iskola ; A gyermekkor változó színterei. Eötvös József Kiadó, Budapest.

Sántha Kálmán (2009): Bevezetés a kvalitatív pedagógiai kutatás módszertanába. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Wulf, Christoph (2007): Az antropológia rövid összefoglalása. Enciklopédia Kiadó Kft.

Van Gennep, Arnold (2007): Átmeneti rítusok. L'Harmattan Kft, Budapest.

8. Mellékletek

8.1 Táblázatok

Iskolai rituálék		
Intézményes ünnepek	Sajátos iskolai hagyományok	Közvetlen és közvetett kommunikációs eljárások
Évnyitó, Évzáró, Október 23. Karácsonyi ünnepség, Március. 15. Ballagás	Halloween, Márton nap, Mikulás, Osztály karácsony, Bolhapiac, Húsvét, Anyák napja, Farsang, Osztály kirándulás, Bleyer nap, Sport nap, DÖK maraton, Gólyaavató	Dolgozatírás, Konfliktus megoldás, Köszönési formák, Felelési szituáció, Tanítási órák, Felvételi rítus, Tanévzáró, Tanévnyitó, Osztályterem díszítés, Fali újság, Folyosók

1. sz. táblázat

Gagy József (2007)	
Cím	Zöld fenyvesek között Kék Lagúna, Átmeneti rítusok, rituális kalandok
Kulcsszavak	rituálé, fiatalok, falu, tradíció, felnőtté válás, diszkó, közösség
Cél	fiatalok társadalmi idejének tagolódásának bemutatása
Miért fontos?	Iskolai rituálék rövid bemutatása. Fiatalok felőli rituálé bemutatás. Beavatás, átmenet. Társadalmi egység, különbség. Szakrális rítus jelentősége

2. sz. táblázat

Márton Előd (2006)

Cím	A cserkésztáborok hatása a serdülőkorú fiú identitására
Kulcsszavak	cserkésztábor, identitás, rituálé, szimbólum
Cél	Rituálé sokrétű bemutatása, serdülőkorú fiúk identitásának bemutatása, szimbólumrendszer a táborban.
Miért fontos?	Rituálék bemutatása összehasonlító szempontként. Rituálék diszfunkcióinak kiemelése. Identitás meghatározó közeg kiemelése.

3. sz. táblázat

Christoph Wulf (2004)

Cím	Bildung im Ritual: Schule, Familie, Jugend, Medien
Kulcsszavak	rituálé, iskola, család, ünnepek, rendszeres, szimbólum, hatások
Cél	A rituálé bemutatása a gyermek nevelésének szempontjából. Iskolában megjelenő ritualitás/rituális cselekedetek megfigyelő leírása. Empirikus kutatás bemutatása, gyakorlati alkalmazásra.
Miért fontos?	Globális téma körjárása, konkrét iskolai példák gyakorlatias bemutatása.

4. sz. táblázat

Charlotte Mohnhoff (2007)

Cím	Rituale in der Grundschule. Eine ethnographische Fallstudie in einer jahrgangsübergreifenden Eingangsklasse.
Kulcsszavak	rituálé, iskola, reformpedagógia, tanítás, iskolai rituálék, alkalmazás, biztonság
Cél	Egy olyan tartalommal megtöltött kézikönyv, amit a tanárok alkalmazhatnak, és segítheti a munkájukat.
Miért fontos?	Tanári kézikönyv, a rituálé körbejárása alkalmazhatósága az iskolában. Napi rituálék, lehetséges problémák. Reflexió az empirikus kutatásra. Minta értékű.

5. sz. táblázat

8.2 Jegyzőkönyv a megfigyelésekről

A megfigyeléseim alkalmával készített jegyzetek kerülnek ebbe a fejezetbe, dátummal ellátva. A jegyzőkönyvben szereplő alkalmakon kívül is végeztem megfigyelést, azonban ott nem készült olyan jegyzet, amit érdemesnek tartok itt megjeleníteni, ezek főként az elemzésemben jelennek meg.

Márton nap: 2012. november 9.

- Az iskolába belépve a gyerekek alkotásai vannak kirakva: lámpások, képek, poszterek, versek. A lépcső korlátjára is az ő rajzaik vannak kiragasztva. Ezeket egy zsűri értékeli majd a nap végén
- 8 órakor a gyerekek kimennek az udvarra a lámpásaikkal. Az alsósok elektromos égőjű lámpást visznek, amúgy elég sokféle megoldás található a lámpásra. Vannak, akik a boltban vettek, voltak, akik egy papírzacskót neveztek ki lámpásnak. De többnyire kreatív megoldások születtek.
- Az udvaron a létszámmellenőrzést követően gitár kísérettel énekeltek (az alsósok hangoskodása miatt semmit sem lehetett hallani, ők nem is nagyon figyeltek). Ezt követően körbesétáltuk az iskolát az udvarral együtt, közben énekeltek a gyerekek.
- Márton napi előadás: A felsősök tartanak egy pár perces előadást Szt. Mártonról az alsósoknak. Az előadás német és magyar nyelven hangzik el.
- Az előadás után Szt. Márton Bingó következik. A lényege, hogy az előadásban elhangzott német szavakat kell megtanulni. Mindenki kap egy kis lapot, amin van egy szó (német vagy magyar). A bingó tábla három soros és öt oszlopos. Az üres téglalapokban képek vannak. A gyerekeknek azt kell kitalálniuk, hogy a náluk lévő szó melyik képhez illik. Amikor felszólítják, őket el kell mondaniuk a náluk lévő szót, majd annak a képnek a kódját pl.: A4, ami szerintük a szóhoz tartozik, majd a szó német illetve magyar megfelelőjét. Ha a megoldás helyes, ludas matricákat kapnak.

	1	2	4	5
A				
B				

- Közben a segítők Márton puncsot osztanak szét (fűszeres tea), és pattogatott kukoricát.
- Továbbá Márton napi mandala színezésre is van lehetőség.
- A gyerekek egész héten erre a napra készültek, lámpást készítettek, dalokat tanultak, Szt. Márton történetével ismerkedtek meg

- A 3. órában jelmezes szépségverseny a nyelvi teremben. A gyerekek libának, Mártonnak öltöztek.
- A nap során tombolát is lehet venni, délután sorsolás.

Mikulás: 2012. december 6.

- 3. n osztály: Minden padon két mikulás csomag van. A csomagokon egy kis cetli található, rajta a gyerekekre jellemző tulajdonságokkal, kedvenceikkel. A gyerekeknek a megérkezésük után meg kell keresniük a saját csomagjukat, és aznap ott kell ülniük.
- A tulajdonságokat a szülők írták össze, és küldték el az osztályfőnöknek, ez a lista nála van, ha valaki nagyon nem találná a csomagját.
- A gyerekek egymásnak nem segíthetnek, még akkor sem, ha tudják melyik kié.
- Körülbelül fél óra alatt mindenki megtalálta a helyét, a csomagot azonban csak a reggeli után bonthatták ki.
- 1. d osztály: Amíg nem jön a Mikulás, a tanítónő meséket olvas a gyerekeknek (pl.: Zelk Zoltán: Mikulás bácsi csizmái; Téliapó az erdőben), közben rajzolnak a Mikulásnak. Egyszer csak kopogtatnak, jönnek az 5.-esek, egyikük Mikulásnak öltözve, kis színdarabot adnak elő. A műsor után kiosztja a Mikulás az általuk készített ajándékot az elsősök között. Ezt követően az elsősök is odaadják a nagyoknak az általuk készített ajándékokat.
- 2. n osztály: A szülők csomagot készítenek, mindenkinek van benne egy kis apróság, amit a nap végén kiosztanak. Pl.: ceruza, mézeskalács, csokoládé.
- Bejön az iskola Mikulása, a gyerekek énekelnek neki, amíg leül egy székre. A krampusz a Mikulás mellett áll, és furulyázik a gyerekeknek. Mindenki tudja, hogy ő nem az igazi Mikulás, mégis ugyanolyan izgatottan várják, mintha nem tudnák.
- A harmadik órában az osztály felmegy a testvérosztályhoz, ahol a nagyok egy kis zenés színdarabban ajándékozzák meg a másodikosokat. Interaktív előadás, kikérdeznék a közönség felé: Szerintetek hol lehet a róka?
- Az előadás végén tánc. A másodikosok odaadják az ajándékukat a nagyoknak, aki szintén átadják az általuk készített ajándékot. Minden gyerek egy másik gyerekeknek adja át.

Mikulás buli a felsősöknek: 2012. december 7

- A program délután kezdődik a tornateremben. Belépő Mikulás sapkában kötelező.
- A gyerekek táncolnak, játszanak.
- Hozzájuk már nem jár a Mikulás, nekik pár órás bulit szervez az iskola.

Karácsonyi műsor: 2012. december 20

- Az igazgatónő beszédével kezdődik, mellette áll két nő, akik a City Banknak dolgoznak, valamint az egyikük gyermeke az iskolába jár.
- Egy lapot adnak át a színpadon, ami egy pénzügyi támogatásról szóló igazolás. Az iskola oktatás fejlesztése érdekében kap egy Lap topot, egy projektort, hozzá oktatási segédanyagokat, amiket az interaktív táblán lehet használni. Játékos tanulási eszközök vannak benne.
- 1. előadás: A kicsik táncolnak, hóembereknek és angyaloknak vannak öltözve.
- 2. előadás: Szándarab: zene, hull a hó, hideg van, mindenki fázik. Jön egy angyal, akinek nincsen munkája. Elmegy az elfelejtett lények boltjába, ahol a munkaközvetítő ad neki egy biciklit, hogy ő hordhassa ki az ajándékokat, és a leveleket a Mikulásnak. Az előadás végén ajándékokat oszt ki a tanároknak.
- 3. előadás: Színdarab: A szülők nem tudják megnevelni komisz gyerekeiket, és minden nevelőt elüldöznek maguktól a gyerekek. Egyszer csak megjelenik egy görbe orrú, nagy fogú, bibircsókós néni, akit McPhee-nek hívnak. Csak addig marad, amíg szükség van rá. A néni varázsló. Megtanítja a gyerekeknek, hogy mi a tisztelet, hogyan kell jól viselkedni, és őszintének lenni. Mindezt úgy, hogy lényegében nem csinál semmit. Amikor a gyerekek betegséget tettetnek, akkor ő azt mondja, rendben, betegek vagytok ágyban a helyetek, és a gyerekek tényleg betegek lesznek. Rájönnek nem jó egész nap az ágyban, és bocsánatot kérnek McPhee nevelőnőtől, amiért hazudtak. Minden alkalommal, amikor elért valamit a néni, eltűnik az arcáról valami. Végül szép lesz, és a gyerekek marasztalják. Azonban ő nem marad, mert már nincs rá szükség, máshol várják. „A ti lelketek lett szebb ezért megyek el nyugalommal” Üzenet: ne hazudj, légy kedves, viselkedj jól, legyél tisztelettudó a szüleiddel.
- 4. előadás: Kísérlet: Egy tanárnő kísérlete az, hogy minden gyereknek ad 3 kék szalagot. A gyerekeknek ezeket a szalagoknak oda kell adni egy valakinek, aki fontos a számukra. Az a

valaki is ad egy szalagot valakinek, aki fontos a számukra, és így tovább. Üzenet: Mindenki lehet valamiért fontos a számunkra, még akkor is, ha gyakran bosszantó. Végül a kék szalag rend tagjai lettek mindannyian, ezzel erősítve az összetartozásukat.

Osztály karácsony: 2012. december 21.

- A gyerekek kapnak egy képeslapot, amire levelet kell írniuk az anygalkának, azzal az üzenettel, hogy mit teljesítsen annak a személynek, akit húztak karácsonyra. A kikötés, hogy nem lehet anyagi dolgot írni. Pl.: Kedves Angyalka, szeretném ha XY-nak vinnél karácsonyra egy új távirányítós autót. Helyette: Kedves Angyalka, szeretném, ha XY-nak nagyon boldog karácsonya lenne, találkozhasson a nagymamájával, akit annyira szeret.
- Körbe rendezik a padokat, körben leülnek. Az osztályfőnök kiválaszt egy képeslapot a kupacból, és felolvassa annak a nevét, aki írta. Ő kimegy a karácsonyfa elé, felolvassa a levelét és oda adja az ajándékát annak, akit húzott.
- Vannak, akik saját produktumot is ajándékoznak a többieknek. Volt, aki énekelt, gitározott, verset mondott.
- A szünet után visszajönnek a gyerekek, és ismét körben ülnek. Az osztályfőnök egy-egy könyvet ad mindenkinek benne egy személyre szóló üzenettel.
- A napközis tanárnőtől és az osztályfőnöktől további ajándékokat kap az osztály. A csomagokban társas játékok vannak, amikkel ezután játszanak.
- Az osztálykarácsony lényege, hogy a gyerekek együtt játszanak, saját készítésű ajándékokat adjanak egymásnak, és ne csupán az anyagi javaknak örüljenek. Nincs evés-ivás, a karácsony lényege nem az evés, hanem hogy szeretetben teljen, és összehozza az embereket.

8.3 Kérdőív

Szia!

Dorina vagyok, és szeretném, ha segítenél nekem egy iskolai dolgozatom megírásában azzal, hogy válaszolsz az alábbi kérdésekre. Az iskolai hagyományokkal, rendezvényekkel, ünnepségekkel kapcsolatban olvashatsz kérdéseket.

Melyik osztályba jársz?

- 1.) Az alábbi iskolai ünnepségek közül melyek azok, amiket a leginkább fontosnak tartasz? Tegyel egy „X”-et oda, a számodra legfontosabbhoz!

	Egyáltalán nem tartom fontosnak	Nem tartom fontosnak	Nem tudom	Fontosnak tartom	Rendkívül fontosnak tartom
Évnyitó					
Október 23.					
Karácsonyi ünnepség					
Március 15.					
Ballagás					
Évzáró					

- 2.) Az alábbi iskolai hagyományok közül melyek azok, amiket a leginkább fontosak a számodra? Tegyel egy „X”-et oda, a számodra legfontosabbhoz!

	Egyáltalán nem tartom fontosnak.	Nem tartom fontosnak.	Nem tudom	Fontosnak tartom.	Rendkívül fontosnak tartom.
Halloween					
Márton nap					
Mikulás					
Osztály karácsony					
Bolhapiac					
Húsvét					
Anyák napja					
Farsang					
Osztály kirándulás					

3.) A felsoroltakon kívül van-e olyan iskolai hagyomány, vagy ünnepség, ami még fontos lehet?

.....
.....
.....

4.) Ha lehetőséged lenne rá, hogy további ünnepeket vezess be, mik lennének azok?

.....
.....
.....

5.) Ha egy messziről jött barátodnak kellene mesélned az iskolai rendezvényekről, ünnepségekről, programokról, mit mesélnél?

.....
.....
.....

6.) Melyiket ajánlanád neki, hogy vegyen részt rajta?

.....
.....

7.) Milyen családi ünnepeket és hagyományokat ápol a családod?

.....
.....
.....

8.) Mennyire igazak rád az alábbi állítások?

	Egyáltalán nem igaz rám	Nem igaz rám	Igaz rám	Nagyon igaz rám
Szívesen részt vennék az iskolai programok megszervezésében.				
Az iskolai ünnepségeken mindig unatkozom.				
Szeretem az iskolai hagyományokat, változatossá teszik a tanévet.				
Néha soknak érzem a programokat, elveszik a szabadidőm.				
Azért tartom jónak az iskolai programokat, mert akkor mind együtt vagyunk.				

Köszönöm a segítséged! ☺